УДК 801.81:398.332.416-053.2

Космогонійні виміри дитинства*

Петро СОСЕНКО, Тетяна ШЕВЧУК

Доктор фізико-математичних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту теоретичної фізики НАН України
03680, м. Київ, вул. Метрологічна, 14-Б; e-mail: psosenko1011@gmail.com

Кандидат філологічних наук, доцент Національного університету "Києво-Могилянська академія", старший науковий співробітник Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського НАН України
01001, м. Київ, вул. М. Грушевського, 4; e-mail: nata1509@i.ua

Виявлено та досліджено дитячі виміри колядних традицій. Космогонію і Різдво світа тлумачено як міфологію і містерію дитинства. Проаналізовано принцип монотеїзму у традиційному світогляді. Особливу увагу звернено на родинні / дитячі містерії, коляду / коляди дітям. Якщо діти співають колядки, щедрівки, веснянки самі по собі, готуються і ходять самі колядувати, вважають автори, то це значить, що вони беруть участь у спільному для дітей і дорослих ритуалі Коляди. На початку коляди в хаті колядники не просто запрошують дітей за стіл – це водночас послання дорослих, відгук дітей, спільна участь у традиції, спільне занурення в сакральний часопростір.

Ключові слова: дитинство, коляда, космогонія, міфологія, ритуал, фольклор.

Присвячено 150-річному ювілею
Ксенофонта Петровича Сосенка (1861–1941)

Родинні / дитячі містерії

Містерії Свят-Вечора та Святої Вечері, містерії колядок і щедрівок можна загально тлумачити як дитячі, оскільки в них людина занурюється в дитячу добу світа, *повертається* до Дитинства. Привертають увагу містерії, явно пов'язані з дітьми, які залучають їх до участі разом із дорослими, родиною, у традиційних подіях / ритуалах. Це передусім – родинне шанування Господа, Прабатька і *душ померших*[1], Свята Вечеря (великородинний збір), а також містерії окремих ритуальних / мітичних подій: містерія початку свята, святочна служба батька-матері та їхніх дітей, дари-жертви Господу, містерія життя-радості, взаємне віднесення вечер, прилучення до коляди, купіль і колихання / виспівування, містерія святочних / пісенних заручин, засівання[2], містерії з ритуальними стравами (кутею, хлібами, калачем, пирогами-варениками)[3] та *годування предків, "умерла"*(коляда) та

---

* Початок статті див.: Міфологія і фольклор. – 2012. – № 1. – С. 22–43.

[1] Див. у Додатку частину "Участь душ померших".

[2] "22. Посыпальная пѣсня./ (Поютъ мальчики утромъ въ Новый годъ, бросая на полъ хлѣбныя зерна)./ Ходитъ Илья/ На Василя,/ Носитъ пугу/ Житяную,/ Де замахне –/ Жито росте./ Роди, Боже!/ Жито, пшеницю/ Всяку пашницю:/ У полѣ ядро,/ А въ домѣ добро!"[32, с. 220].

[3] "ЩЕДРИВКИ. Декабря 31. На Меланки, т. е., въ день св. Меланіи, на канунѣ новаго года, каждая хозяйка приготовляетъ кныши, пироги, колбасы, начиненыя гречневой кашей, и вареники. Этотъ вечеръ называется *богатымъ* или *щедрымъ*. Вечеромъ хозяйка ставитъ на столъ все съѣстное, засвѣтитъ свѣчу

ін. Родинні / дитячі містерії вперше виокремив і потлумачив Кс. Сосенко. У них дорослі самі уподібнюються до дітей (і до дітей первовічних), виявляють дитинну довіру до Творця[4]. Подаємо тлумачення Кс. Сосенка деяких містерій у Додатку.

Структура коляди

Цілісних і докладних описів коляди (колядки) дуже мало, і вони – важкодоступні. Вже давно час зібрати разом всі такі описи, опубліковані та архівні, в одному друкованому виданні чи, що реалістичніше, швидше та практичніше для наукових застосувань, в одній фундаментальній електронній базі даних колядок і щедрівок, доступній для широкого кола зацікавлених. Псевдонаукові публікації радянського режиму такого роду польовий матеріал не подають, замовчують або фальсифікують. Згідно з репресивними радянськими ідеологічними настановами, традиційне Різдво – головне народне свято (у християнському календарі таким є Воскресіння) – взагалі не згадується, Щедрий Вечір ототожнюється з Новим Роком. Новий Рік допускається до календаря нових, комуністичних свят (радянських свят), але відзначатися він має за іншим календарем – григоріанським, а не юліанським, 1 січня, як і цивільний Новий рік. Тому Новий рік брутально передує Різдву, на противагу і європейським практикам, і традиційному річному колу, на руйнування якого була спрямована така репресивна календарна конструкція. Традиційне свято Різдва починалося увечері 6 січня (Святий Вечір, властиво свято Різдва Світа, і Свята Вечеря), а Щедрий Вечір – увечері 13 січня (або 18 січня, залежно від місцевості).

Різдво, коляду і колядників, на відміну від кобзарів, не допускали навіть до кола конструкцій тоталітарної псевдодійсності[5]. У 1960-х роках, ймовірно, у

передъ образами, накуритъ ладаномъ и попроситъ мужа *исполнить законъ*. Мужъ садится *на покути*, т. е., въ углу подъ образами; это старшее мѣсто; предъ нимъ куча пироговъ; зовуть дѣтей; они входять, молятся и спрашивають: "дежъ нашъ батько?"не видя будто бы его за пирогами. – Хиба вы мене не бачите? – "Не бачимо, тату!" – Дай-же, Боже, щобъ и на той годъ не побачылы. – Тутъ онъ раздаетъ дѣтямъ пироги. Между тѣмъ мальчики, толпою, ходятъ по дворамъ и подъ окнами избъ поютъ щедрывки: а. Улетивъ соколъ изъ юльщи въ двирь/ Щедрый вечеръ, добрый вечеръ!/ (Послѣ каждаго стиха.)/ Ой сивъ же винъ на оконечку,/ Кватырочку одчиняе,/ У свитлычку заглядае./Ще свитлычка не метена,/ Марусенька не чесана,/ Не чесалась, не вмывалась/ На батенька розгнивалась:/ Сукню пошылы,– покоротылы;/ Черевычки зшылы,– да помалылы" [18, с. 65] (Пор. з волочебною дівчині-підлітку в частині "Троїста служба".) Ще одна щедрівка із збірника М. Максимовича 1827 р. [32, с. 219]: "21./ Щедрôвка. (Поютъ дѣти). Щедрый вечêръ! добрый вечêръ!/ Добрымъ людямъ на здоровье!/ Чи думу дума панъ-господарь?/ А я знаю, що вôнь дума./ Сидить собѣвъ конецѣ стола,/ А на ёму шуба люба,/ А на шубѣ чин-то кора,/ На чин-то корѣ поясочокъ,/ На поясочку да калиточка,/ А въ калиточцѣ сѣмъ шеляжочкôвъ/ Сёму-тому – по шеляжочку,/ А намъ дѣткамъ – по пирожочку!"

[4] Поняття "*дитинство*" багатовимірне ("дитинство людства", "люди – діти Божі", "будьте, як діти", "перед Богом всі ми діти").

[5] Різдво, Творення Світа, – це найвищий взірець творчості, Первовзір. Підміна найвищих взірців [2], руйнування, підміна традиційної культури стало основною метою "культурної революції", штучної культурно-історичної катастрофи 1917–1930-х років [16], знаменем остаточної перемоги, торжества радрежиму. Для цього було задіяно дуже багато людей, передусім "*еліту / інтелігенцію*", і сконструйовано репресивну / масову "паралельну культуру"[11, 16, 17, 33], тоталітарну псевдодійсність демонічного характеру [1; 2]. Було вилучено / заборонено найвищі взірці любови, добра, творчості – взірці господаря: Господь Бог, Творець Світа, найвище духове Єство, найперший Господар і Колядник; астральна Трійця, Прадід-Місяць, мітичний предок, первовічний господар і колядник, оборонець і вчитель народу, його речник перед Богом, син Божий, який вказує людям дорогу до Бога [27]. Господарів на землі оголошують "куркулями"(штучна назва, що виказує мету[17]), а колядки – куркульськими піснями. У такому дусі писали статті, звучали виступи радянських письменників і критиків: напр., виступ Л. Первомайського на І Всеукраїнському з'їзді радянських письменників [7, с. 110] чи рецензія А. Кльочя [12, с. 84]: "З цієї нагоди можна поставити питання про використання української пісні як частини культурної спадщини. На мою думку, наша поезія не повинна її цуратися, а навпаки всебічно використати її, звичайно, деформувавши, не стилізуючи некритично, а переробивши її відповідно до своїх класових завдань.<…> І тому, на мою думку, влучна дискредитація мотиву, ритміки коляди в сатирі на укрваршавське сміття "чоботу, чоботу, чоботу пілсудчини поклоніться". Це класово вмотиво-

зв'язку з прихованими ідеологічними пошуками та дискусіями, серед конструкцій псевдодійсності з'являється щедрування на радянський Новий рік (Новий рік за григоріанським календарем). На підтримку такої "традиції"-каліки (лжетрадиції) мобілізували інтелігенцію, насамперед письменників[6] і студентів. Студентам за офіційною "рознарядкою" роздавали кожушки та "зорі"[7], щоб вони в "автентичному"вигляді рушали по домівках діячів культури, втішали та заспокоювали їхній комплекс провини[8] відродженими "традиціями". Через будинки народної творчості популяризували офіційно затверджені сценарії щедрувань і ходінь із козою.

Троїста служба. Колядні тексти добре пояснюють троїсту структуру *Коляди* як приходу і служби Бога, як божої служби колядників. У цій троїстій службі перша служба – на Святе Різдво, друга – на Щедрий Вечір, а третя – на Великдень (символічний другий день відродження світа, згідно з працями Кс. Сосенка [27, с. 98], першим днем є Святвечір). Ці служби означуються текстами пісень на іншому рівні як перша служба – за господаря, друга – за господиню, третя – за діток[9] (порядок "за господаря – за господиню – за дітей"не є фіксованим у текстах).

"4. По сьвйитім Різдві тай по Йордані,/ [ ] Гой дай Боже!/ Три сьвйитителї воду сьвйитили,/ Воду сьвйитили, хреста згубили,/ Лежыла-ж туда йа здавно стежка,/ Ой ишла-ж нейов наша братова,/ Ой йик вна йишла та хреста знайшла,/ Тай хреста знайшла тай си вклонила,/ Тай си вклонила Господу Богу,/ Господу Богу тай за сьвйитий хрест./ Йидут, зістричут три сьвйитителї:/ Слава Сy Христу, наша братова!/ На віки слава, три сьвйитителї!/ Чи ни спіймали нашего хреста?/ Хоть-сми спіймала, шо-ж же ми буде?/ Ой тобі будет йа великий дар,/ Йа великий дар, дві три служенці;/ Першу служенку тай на Новий рік,/ Другу служенку тай на Відорші,// Трету служенку тай на Великдень./ Першу служенку за всю чельидку[10]*,/ Другу служенку за мого ґазду,/ Трету служенку за мене саму!/ Тай по сїм слові чьисна здорова,/ Чьисна здорова наша братова,/ Наша братова на ймнє Йилена!/ Чьисна здорова!(Тюдів)"[6, с. 72–73] (Частина "IV. Коляди ґаздині").*

ване в П. Тичини. Але також очевидно, що пісню, яка вихваляє міцного господаря куркуля, яка виявляє його "душу"і його настрій, хижацькі прагнення, навряд чи можна використати, бо, очевидно, вона і є та "чорносотенна клерикальна» спадщина, яку ми повинні рішуче відкинути». З початку 1920-х радпоети (зокрема, члени організації "Плуг" – А. Панів, П. Панч, І. Сенченко, С. Пилипенко, І. Шевченко, а також В. Поліщук) ширять літературні конструкції "колядок"на задані теми революційної агітації та антирелігійної пропаганди, щоб підмінити ключові елементи традиційної культури; а в 1930-х навіть "колядні"конструкції стають недопустимими [7, с. 110; 13, с. 38]. Війна ведеться з боку нібито прогресивної "*культури міста*"проти "*реакційної*"(традиційної) культури села. "Художню"ідеологічну і практичну настанову традицій підрізації формулює основоположник "нової культури", співець "нового порядку", поет Революції П. Тичина [33, с. 141]: "Нехай Европа кумкає,/ а в нас *одна лиш думка* є./ Одна, одна турбація,/ Традицій підрізація,/ колективізація./ Не батькова, не неніна/ дочка і мас, і Леніна/ Ця мисль усім звідомлена,/ Незламлена, незломлена,/переусвідомлена"(с. 18)" [12, с. 84] "Взірцева"театральна / вертепна конструкція радкобзаря під контролем радписьменника, члена партії, бійця ідеологічного фронту, підміняє традиційні взірці та парадигму колядника. У культурно-історичному вимірі вилучення сакрального ядра, сакральної історії (М. Еліаде), стає основою практики стерилізації мови, культури / творчості, руйнування історії. На метафізичному рівні таке вилучення означає демонічну крадіжку: Світа, Дитинства, Прабатьків, душ померлих і живих, – викрадення у кожної дитини її прадідів і дитинства.

[6] У цих роках з'являється і повість М. Стельмаха "Щедрий вечір"(1967), своєрідна ода комнезамам і комуністична "соняшникова / сонячна"конструкція (з ряду, який задає "Балада про соняшник" І. Драча).

[7] Так було, зокрема, в Київському університеті, де "ініціаторами"та розповсюджувачами кожухів та "зірок"чомусь стали студенти факультету журналістики.

[8] Див. міркування А. Безансона з приводу демонізму тоталітарної псевдодійсності та контракту з нечистим [1].

[9] Або так, у колядах до дітей: "Ходила-ж туда ґречна дївчинка,/Ой ішла, ішла, золот хрест найшла./Ой пішли черці у погонечку:/Ой стій, погоди, золотхрест верни!/Шо-ж минї буде за переємец?/Будем за тебе служби служити,/Не лишень за тьи, ше й за долечку!" [6, с. 132].

[10] Дітей.

"5. Ой там на ріках, ой там на млаках,/ Гой дай Боже!/ Там три свйитії воду сьвйитили,/ Ой золот хрестик вни загубили./ Туда-ж нам здавна стежка лежьила,/ Ой нев же ішла ґречна ґаздинї./ Ой ішла, ішла, золот хрест найшла./ Ой за нев ідут йа три свйитії./ Ойстій, погоди, статечна жоно!/ Будемо тебе віпитувати,/ Віпитувати, хреста шукати,/ Будемо за тьи Бога просити,/ Бога просити, службу служити:/ Першую службу на свйите Різдво:/ На свйите Різдво за твого ґазду./ Другую службу та на Новий Рік,/ Та на Новий Рік за тебе саму./ Третую службу та на свйитий день,/ Та на свйитий день, та на Великдень./ Вінчуємо ти... і т. д.(Яворів)"[6, с. 73] (Частина "IV. Коляди ґаздинї").

Всі три свята переплітаються, доповнюють одне одне: вони є вимірами того ж самого великого Свята. До кожного свята – своя служба, свої святочні пісні: колядки, щедрівки, великодні *(волочебні)*, – які теж переплітаються і доповнюють одна одну як своєрідні виміри Служби та радісної, величної Пісні буття / творчості.

"Дзяўчыне-падлетку/ Да ў кольнічку ў агароднічку/ Тудэю ішло да дзевачак танок,/ Да ўсе ж яны весялюсенькі,/ Адна паненка хмурнюсенька./ Красна паненка на імя Ганначка/ Загневалася на айца, на матку,/ Што сукенку шылі, пакарацілі,/ Ядвабным шнурам да не аблажылі,/ Дзіце ж наша да міленькае,/ Не гневайся, маладзенькае,/ Мусіма краўцоў папрасіці/ Да сукенку надтачыці,/ Ядвабным шнурам аблажыці"[3, с. 113] (Волочебна).

Тепер люди не надто розрізняють колядки та щедрівки, що і не дивно, особливо після воєнної руїни початку XX ст. та тотальної культурно-історичної катастрофи 1917–1930-х років. Розрізнення святочних пісень залежить від місцевості. Інколи у дослідників складається враження, що пісня "перетворюється"з колядки на щедрівку і навпаки заміною приспівки (напр., на Поліссі): *"Святий"* <–> *"Щедрий"*, – але існує також приспівка "Святий Щедрий Вечір". Поширеною є практика, наявність і подробиці якої також залежать від місцевості, вважати колядки переважно християнськими піснями, а щедрівками – піснями *"про все інше"*. Але говорять і про *"світські колядки"* та *"християнські щедрівки"*. Саме визначення *"християнські"* є, як правило, дуже приблизним, неясним, навряд чи канонічним (це стосується й високоосвічених людей). Так, наявність християнських імен (фігур Ісуса Христа, Діви Марії) вважається достатньою підставою для зарахування пісні до *"християнської"*, хоча добре відомо зі світового релігійно-історичного досвіду, яке розмаїття канонічних і неканонічних, християнських і нехристиянських течій, – окремих власне християнських течій, – існує навколо цих фігур. Яскравим прикладом є різні течії гностицизму та відкриті у XX ст. гностичні рукописи, неканонічні (таємні) Євангелія. Слід також враховувати зауваження Кс. Сосенка про те, що характеристика *"хрестянський"*(*"хрестьинський"*[6, с. 13]), яка зустрічається в народних молитвах / примівках і піснях, значить людський, селянський, народний, а не *"християнський"* у церковному розумінні [27, с. 99]. Для святочних пісень на кшталт волочебних засвідчено й вузькорегіональну назву *"риндзівки"*[11].

Колядники. Колядки співають про колядників як *Божих служеньок, Божих дячків*, послів Бога, рокових гостей, робітничків, світителей / світих, королів. "Хлібом-

[11] "Слово "риндзівка"доси невідоме в нас із друку, а так само невідомі були й ті пісні, які воно означає. Збираючи гаївки, я попав на невеличку збірку Ст. Сапруна, написану при кінци 70-их років минулого століття в Наконечнім, Яворів. повіта. Поміж гаївками знайшов я там і "риндзівки"з поясненєм назви, яке й надруковане дальше в відповіднім місци. Приглядаючись тим "риндзівкам", як сконстатував, що їх склад і зміст має характер зовсім колядковий і що вони ріжнять ся від колядок лише тим, що мають звичайно окремий рефрен: "Же Христос, же воскрес, же воістину воскрес!"та що співають ся на Великдень. Зрештою співають їх так само попід вікнами, як колядки, а не на цвинтари, з музикою, співають хлопці і дістають за те нагороду, як і за колядки» [4, с. 8]. "Риндзівки співають хлопці і парубки в другий і третий день великодних свят дівчатам і молодицям, котрі в "зимне пущенє"повіддавали ся. Приходять у ночи в громадї 20–30 хлопців з одним музикою, звичайно скрипкарем, часами беруть і басїста, стають під вікнами і всї в оден голос разом співають" [4, с. 228]. "Часом виголошують на кінци повіншованє: Дав нам ся Бог дочекати святого воскресенія, дай нам, Боже, опровадити від ста лїт до ста лїт, покіль вашеці вік" [4, с. 233].

колядою обдаровують колядників-співаків, яких уважає нарід за небесних посланців або за святочних духовників. Називає отже нарід колядниками цих ідеальних своїх духовників-піснярів, які суть уособленням старовіцьких українських традицій і мрій про послів небесних, звіщаючих народови велику світову містерію, тайну різдва світа і появу Господа. Постаті тих колядників зливаються в уяві народу з мітольогічною астральною тріядою, що приходить в гостину до ідеального господаря. В дивнім загально поширенім і всею народною психікою заволодівшім містицизмі різдвяних свят отсі духовники-колядники стають в очах народу оповиті таємним німбом святости, – вони самі собою приявляють первовічні небесні явища, себто астральну тріяду. Їх називає нарід "божими служеньками", трома небесними товаришами, трома братами, королями. Примірів є повно в колядках[12]. Вони звіщають народови давні таїнниці світа, приходячи в гостину до господаря несуть йому благословенство для роду і плоду і всяке добро і щастя від Господа" [27, с. 83].

"20. Три кольиднички – підвіконнички:/ [ ] Ой дай Боже!/ Перший кольидник – яснеє сонце,/ Другий кольидник – ясненький місьиц,/ Третий кольидник – то дробен дощик./ Та шо-ж ми парчеш, яснеєсонце?/ Ой йик я зийду рано в недїлю,/ А врадуют си церкви й каплиці,/ Церкви й каплиці, в церквах престоли./ Ой шо-ж нам парчеш, ясний місьицю?/ Ой йик я зийду темної ночи,/ Темної ночи ше й о півночи./ А врадуют си гори й долини./ Гори й долини ще й полонини./ Шо же нам парчеш, ти дробен дощик?/ Ой йик я спаду три рази в маю,/ То вродит вам си жито, пшеница,/ Жито, пшеница, всьика пашница./ (Жабє)"[6, с. 154] (Частина "IX. Коляди загальні").

Взірці коляди. Ідея посольства. Первовзором колядника є Господь, який приходить разом зі Святими-Колядниками. Взірцевий колядницький гурт – це астральна Трійця, Прасім'я. Тому, як спостеріг Кс. Сосенко, колядники звичайно ходять трійками, а якщо гурт більший, то в ньому є трійка передових: "Колядників можуть бути більші гуртки та все між ними є три передові. Звичайно однакож гурт колядників, виступаючи колядувати, ділиться на гуртки по три особи і так, трійками, розходяться колядувати (евентуально "щедрувати")" [27, с. 83].

Особливою є місія Місяця та Зорі, послів від Бога до людей, до ідеального господаря. Пара Місяць-Зоря є ще одним астральним взірцем колядників. І Місяць, і Зоря є послами від Бога до людей, до ідеального господаря.

"18. Ой небом, небом, небом синеньким/ Ой дай Боже!/ Йа по нїм ходе місьиц йисненький,/ Йисна зірничка, єго сестричка!/ Куда ти ідеш, ясна зірнице?/ Іду від Бога, іду на землю,/ Іду на землю, іду на села/ Богу на славу, людем на хвалу,/ Людем на хвалу перевідати:/ Ци так і тепер, йик з стародавна?/ Йик з стародавна, йик з первовіку?/ Ци ситьи меди свйитій вечері?/ Ци точьи вино Свйитому Різдву?/ Ци варьи пиво Свйитому Збору?/ Ци син до вітця ше шлет вечеру?/ Донька матери ци шле вечеру?/ Йа кум до кума ци шле вечеру?/ Сусїд сусїду ци шле вечеру?/ Не так то тепер, йик з стародавна,/ Йик з стародавна, йик з первовіку:/ Не ситьи меди Свйитій вечері,/ Не точьи вина Свйитому Різдву,/ Не варьи пива Свйитому Збору,/ А син до вітця не шле вечеру,/ Донька матери не шле вечеру,/ А брат до брата не шле вечеру,/ Сестра до сестри не шле вечеру,/ Йа кум до кума не шле вечеру,/ Сусїд сусїду не шле вечеру.// А син на вітца руки знимає,/ Руки знимає, гнїв підоймає,/ Донька на матїр перерічає,/ Перерічає, гнїв підоймає,/ Гнїв підоймає. прощі не має,/ А брат на брата мечем рубає,/ Мечем рубає, гнїв підоймає,/ Гнїв підоймає, прощі не має!/ Сестра на сестру чьирів питає./ Чьирів питає, гнїв підоймає,/ Гнїв підоймає, прощі не має!/ А кум на кума пана взиває,/ Пана взиває, гнїв підоймає,/ Гнїв підоймає, прощі не має!/ Сусїд сусїдї пліт закладає,/ Пліт закладає, терен рубає,/ Терен рубає, ще й закидає,/ Ще й закидає, стежки не має,/ Гнїв підоймає, прощі не має(Космач)"[6, с. 152–153] (Частина "IX. Коляди загальні").

[12] "Колядників можуть бути більші гуртки та все між ними є три передові. Звичайно однакож гурт колядників, виступаючи колядувати, ділиться на гуртки по три особи і так, трійками, розходяться колядувати (евентуально "щедрувати»)" (Примітка Кс. Сосенка на с. 83).

"19. Йа в мори, в мори йисний місяцю,/ [ ] Ой дай Боже!/ За ним зірничка, сестричка рідна,/ За тов другая, тото-ж первая!/ Ой стій, погоди, ясний місяцю!/ Ой не погоджу, не маю часу!/ Бо я післаний післіг/*[13]) від Бога,/ Післіг від Бога до ґосподара./ До ґосподара, до сего дому:/ Ци є в тім дому старії люде?/ Ци вни так держьи, йик з первовіку?/ Ци кум до кума з вечеров ходит?/ Ци син вітцеви знизька си клонит?/ Ци дочка мамі ци си вкло-ньиє?/ Ой тепер не так, йик з первовіку,/ Ой кум до кума з вечеров не йде,/ Ой син на вітця руку здоймає, / Донька матери суд перечає,/ Ой братна брата меч вітьигає,/ Сестра на сестру чьирів шукає,/ Сусїд сусїда до пана вдає/ Тай перелази загороджає!/ (Шешори)"* [6, с. 153–154] (Частина "IX. Коляди загальні").

Вони випитують, перевіряють, чи живуть люди по Правді; їх місія – спасіння людей, вони вказують дорогу до Бога: *"Ой зоро, зоро, моя зорице!/ Ой ходімо ми Бога шукати,/ Бога шукати, людей спасати"*(див. повний текст колядки в частині "Оклики до Бога. Ідея Спасіння"). На архаїчну астральну пару звернув пильну увагу вже Зоріан Доленга-Ходаковський[14]:

"Окремий рукописний збірник, який раніше в слов'янській історіографії не згадувався, хоч копія його й знаходилася у П. Шафарика, складають 106 слов'янських пісень у записах-автографах Ходаковського. Він зберігається в тому ж фонді О. Бодянського (ІЛ, ф. 99, од. зб. 187). В цьому збірнику 83 українських, 18 білоруських, 3 польських та 2 російські пісні. Всі вони, крім польських, записані кирилицею. Ареал їхнього поширення – Західна і Правобережна Україна та південь і північ Білорусії (Перемишль, Дорогобуж, Вінниця, Клевань, Кременець, Чарториськ, Синява, Сокол, Поріцьк, Брест, Гомель, Полоцьк та ін.). Збірник переплетений у зелений цупкий картон і відкривається зображенням зірки Леліви, яка загороджена півмісяцем. Таким зображенням, на думку Ходаковського, "у древніх слов'ян позначали кохання молодих і весільний бенкет"[15]. Леліву(Venus) разом з місяцем зображали на блакитному щиті і прославляли в багатьох весільних піснях як символ коханої пари. "В Склавонії дівчину уподібнюють цій зорі, кажучи: дзвойка, як лелівка, або дзвойка, як прекрасна зоря"[16]. Таке ж зображення на весільних хоругвах у Синяві Ходаковський описує в своєму листі 1818 р. до Бандтке: "Цими днями кілька селянських весіль прибули до пана, на їх червоних хоругвах була зображена Леліва, яка оспівується від Сяну до Дніпра"[17]. Широке використання цього стародавнього слов'янського обрядового символу спонукало Ходаковського відкрити збірник його зображенням. Крім того, збирач послідовно підкреслює в текстах перших 59 непронумерованих пісень збірника лексеми *місяць* та *зоря*, що, як він вважав, "означає іноді кохання з різними обрядами та обставинами, котрі його стосуються, іноді відрізки часу чи щастя і нещастя в людському житті"[18]. У наступних 47 пронумерованих піснях виділена лексема *город (град)*, яку, на його думку, у ранній праслов'янський період використовували у значенні "огорожі, вінця чи кола, межі місць, призначених для кохання, весіль та вінчання"[19] [31, с. 41–42].

---

[13] * післіг = післанець.

[14] Dołęga-Chodakowski, літ. псевдонім Адама Чарноцького; 4.IV 1784, с. Підгайне, Білорусія – 17.XI 1825.

[15] "З. Я. Ходаковский, Проект ученого путешествия по России для объяснения старинной славянской истории // Сын отечества. – 1820. – № 34. – С. 5. Див. також: Z. Dołęga-Chodakowski. O słowiańszczyźnie przed chrześcijaństwem // Pamiętnik Lwowski. – T. I. – 1819.

[16] "З. Я. Ходаковский. Проект ученого путешествия по России для объяснения старинной славянской истории // Сын отечества. – 1820. – № 34. – С. 5.

[17] "Listy Zoriana Chodakowskiego do J. S. Bandtkiego // Pamiętnik Naukowy. – T. III. – 1837. – С. 16.

[18] Ходаковский-Доленга, Извлечение из плана путешествия по России для отыскания древностей славянских // Вестник Европы. – 1820. – № 7. – С. 41.

[19] Историческая система Ходаковского // Русский исторический сборник. – 1838. – Кн. III. – С. 76.

Релігійно-мітологійні фігури Місяця та Зорі дозволяють зрозуміти риси колядного ритуалу, який ще застав і описав М. Маркевич [18, с. 22]: гурти колядників, які ходять із виготовленими зображеннями Місяця чи Зорі, що обертаються на жердині (символіка Прадерева).

"*23 Декабря*. Въ день Рождества Христова вечеромъ *колядуютъ*. Женщины, а преимущественно дѣвушки идуть толпами по улицамъ; часто несуть онѣ фонарь въ видѣ мѣсяца, или звѣзды, который освѣщенъ разноцвѣтнымъ огнемъ, съ помощью крашеной бумаги, и вертится на шестѣ. Дѣвушки подходятъ къ окнамъ избъ, и поютъ пѣсни: къ хозяину, къ сыну, къ хозяйкѣ, къ дочери. Пѣсень таковыхъ; весьма много, названье имъ *колядки*..." [18, с. 22].

Релігійно-мітологійні фігури астральної трійці, астральної пари Місяць-Зоря та окремих астральних світил докладно досліджує та тлумачить Кс. Сосенко [27].

На українські колядки з мотивом колядників – *божих служеньок* та на варіанти українських колядок, в яких сам Бог приходить пробудити господаря та звістити йому про прихід колядників (див. вище), звертає увагу Мірча Еліаде [39, с. 233]. Він зіставляє колядки українські, болгарські – із темою приходу Бога (у супроводі Ісуса-дитини чи гурту святих) – та румунські. Багато схожості румунських різдвяних мітів із українськими колядками відзначає Кс. Сосенко [27, с. 81][20]. М. Еліаде згадує колядний міт румунів Трансильванії, де Бог спускається з неба восковою драбиною в сяючому / розкішному одязі, прикрашеному астральними світилами, біля яких зображені також колядники. Староукраїнська ідея астральної трійці та астральної ґлорії Бога [27] із урахуванням формули традиційної символіки: "астральні світила (посли від Бога, святі, ангели) = колядники (божі служеньки, робітнички, гості, королі)" – дозволяє зрозуміти логіку зіставлення світил і колядників на одязі Бога.

Проблема відродження

Українські народні пісні, зокрема й колядки та щедрівки, часто згадуютьу контексті проблеми відродження традицій. Чому постає завдання *"відродження традицій"* і чи коректна постановка цього завдання? Відродити традиції сьогодні чи можливо, чи не є це неоромантична утопія? Що значить *"відроджувати традиції"*, навіщо, хто і як має це робити? Щоб відроджувати якісь традиції, треба знати, розуміти, що таке *"традиції"*, що означає *"українське"* і в чому суть *"українських традицій"*, що конкретно хочемо відродити. Чи можна народну пісню у її різноманітних сценічних / ансамблевих (видовищних і розважальних) варіантах вважати спробою – до того ж удалою– відродження традиційного співу? Чи можна відживити світоглядні / моральні виміри народних пісень у їхньому природному і системному середовищі? І все-таки цю проблему ставлять і це завдання постає не тільки як кон'юнктурне[21], а як вираз, хоч часом і неясних, але щирих почуттів, співпереживань[22].

---

[20] "Отсю гостину Господа у прадіда оспівує многота колядок; а колядники ампліфікуючи господаря й рідню, котрим про це співають, рівняють їх з прадідом. Щоб зрозуміти провідну думку сих українських колядок, що неначе граються з образом прадіда та прикладають його до звичайного "гречного господаря", досить порівняти їх з румунським мітом про "старого Кречуна»: Коли гонили Жиди-Каїни за мною (Христом) з дому до дому, від столу до столу, догонили мене на горі в Єрусалимі на канун (Різдво), в домі Кречуна...1) Румунські різдвяні міти, хоч їх дуже мало, мають багато схожости з українськими колядками; цей, що тут наведений, стверджує ролю Корочуна як прадіда (до котрого загостив Бог –Христос) – і є близшим поясненням до українського мітичного прадіда" (Веселовский, Коляды, ст. 230; цит. за: Мих. Грушевський. Іст. укр. літ. – С. 148)" [27, с. 81].

[21] Часом небезпідставно кажуть, що "любити Україну", "розвивати культуру", "відроджувати традиції"вже давно стало професією, способом заробітку.

[22] Визначаючи тему своєї праці, Кс. Сосенко пов'язує українські традиції з людськими почуттями (що

Наукові виміри. Сучасні провідні гуманітарні дослідження в різних галузях і сучасний гуманітарний стан суспільства вказують на те, що завдання відродження традицій, взята сама по собі, є утопічною. Потрібно враховувати широкий, зокрема й радянський, культурно-історичний контекст. У такому контексті перед науковими, культурницькими, суспільно-політичними колами постає загальна двоєдина задача – це деконструкція псевдодійсності, успадкованої від попередників і відродження дійсності (завдання дуже складне, в якому треба враховувати дуже велику кількість чинників і яке потребує дуже великих духовних / матеріальних ресурсів, – своєрідна проблема великого виклику, *Grand Challenge problem*). Поки це завдання буде поставлене і вирішене, доводиться виходити з доступних сьогодні і простіших наукових вимірів проблеми. Доводиться виходити і з того, що старовинна фольклорна традиція вже перервана, – до того ж штучно, брутально, – традиційна культура знищена і навряд можливо її відродити. Фольклор, який використовували в конструкціях "масової культури", втрачає власний ґрунт і обертається на стилізацію "під фольклор"[23]. Так зі справжнього традиційного матеріалу формується якась інша, штучна "традиція". Це своєрідна маніпуляція культурною спадщиною[24]. Намагаючись зрозуміти суть традиційної культури та пріорітети культурного відродження, варто враховувати загальнолюдські мірки (мрії, ідеали) відродження традицій та виокремити визначальні ідеї для всіх вимірів людського буття. Одна з них – поява і життя у *Світі* любови Господаря на землі, взірцем для якого Господар Небесний (у цьому суть традиційної культури).

Можна стверджувати, що саме в наукових вимірах[25] лежать сьогодні основні складові *відродження традицій дійсності (цивільного суспільства*[26]) – це (1) як і в інших

можна порівняти з теперішніми культурно-історичними реаліями): "Отся праця має за тему староукраїнську культуру й релігію, яка приявлюється в давних передхристиянських святах – релігійних, господарських і побутових, що досі тревають в українського народу в фрагментах давних обрядів і в звязаних з святочними часами народних піснях. Хоч сейчас велика часть українського народу, особливо нове покоління, що виросло на повоєнних руїнах, не здає собі справи з провідних думок цих свят, але інтуіційно відчуває повагу і святість давних традицій і все таки увесь нарід держиться досі старовіцьких святочних звичаїв і поведінок. Сю інтуіційну свідомість чогось величного й святого, переказаного предками, а звязаного з старовіцькими обрядами, піддержують злучені з святочним часом пісні, – ось як: колядки, щедрівки, гаївки і т. д. і у них то найбільше міститься народних традицій, як релігійних так господарських і суспільних, поданих у мітичній формі". "Радби я не тільки подати збірку українських культурних традицій та їх проаналізувати; подати реконструкцію староукраїнської культури, але й предявити з неї те, що нарід у великій части і сегодня акцентує, що йому ще завсігди миле і для життя приманчиве" ([27], перша сторінка "Передмови").

[23] Витоки і модель цього процесу видно в гоголівських "Вечорах на хуторі біля Диканьки".

[24] У цьому контексті цікавим є питання "Що дозволило маніпулювати фольклорними явищами?", яке сформулював А. Байбурін у статті "Деякі загальні міркування про фольклор і фольклористику" [20, с. 59]. Наведемо й уїдливе висловлювання А. Мороза у статті "Несуществующий предмет" [20, с. 188]: "Народные традиции понимаются как какое-то редкое животное, исчезающее с лица земли, которое необходимо сохранить для потомства любой ценой. При этом сторонники "возрождения не хотят понимать, что если нарядить слона в подобие мамонтовой шкуры и приделать ему соответствующие бивни, то все же он останется просто ряженым слоном, а вовсе не мамонтом. Не может быть "возрожден» искусственными методами живой организм, складывавшийся на протяжении длительного времени, основанный на определенной идеологии, связанный с особыми формами организации жизни, социальными, культурными, хозяйственными механизмами. Чтобы сделать тот, "правильный" фольклор, который нужно возрождать, живым, необходимо воссоздать среду, которая была для него естественной…"

[25] Практичні наукові виміри завдання та перешкоди до його вирішення, пов'язані з проблемністю взаємодії "*інтелігенція-народ*", Кс. Сосенко характеризує у "Передмові" до праці (див. у Додатку).

[26] Наведемо стислу характеристику В. Нолла [16, с. 38]: "Поняття "цивільне суспільство" ("civil society") у тому розумінні, в якому вживається в цій статті, загальновживане протягом останніх трьохсот років у політичних і філософських працях в Англії, Франції, Німеччині та Північній Америці. Згідно з цією концепцією, вважається, що людська культура створюється протягом значного періоду часу і не є результатом урядових наказів або забаганки правителів. Серед багатьох складових частин цивільного суспільства можна згадати певні (але не всі) економічні, правові та адміністративні норми, які

країнах, фундаментальний науковий збір польового матеріалу, систематичний і всеохопний, з усіх сіл, із кожного села якомога докладніше і повніше, у першу чергу колядок і щедрівок, описів рокового ритуалу коляди; (2) максимальна доступність зібраних і вже опублікованих матеріалів для вчених і всіх зацікавлених, що досягається на основі фундаментальної електронної бази даних фольклору та літератури (як це робиться в Російській Федерації, Латвії, Болгарії та інших країнах); зокрема електронної бази даних колядок і щедрівок (та описів коляди), із наступним кроком – бази даних українських народних пісень, а в перспективі – загальної бази даних фольклору та літератури; (3) пізнання / дослідження, систематизація, а також систематичне відмежування правдивого від фальшивого, псевдодійсного; потрібно розібратися, що таке "*село*" – селянська цивілізація[27], що означає відродити село і як це зробити.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Безансон Ален.* Лихо століття. Про комунізм, нацизм та унікальність голокосту / З фр. переклав Тарас Марусик / Ален Безансон. – К. : Університетське видавництво "ПУЛЬСАРИ", 2007. – 136 с. (Історія і сучасність).

2. *Блюменкранц М. А.* Введение в философию подмены (Легенда в историко-философской перспективе) / М. Блюменкранц. – Москва : "Весть-Вимо", 1994. – С. 28.

3. Валачобныя песні // Беларускі фальклор: Хрэстаматыя. Вучэб. дапаможнік для філал. фак. ВНУ / Склад. К. П. Кабашнікаў, А. С. Ліс, А. С. Фядосік, І. К. Цішчанка (3-е выд., перапрац. 2-е выд. выйшла ў 1977 г.). – Мн. : Выш. шк., 1985.– С. 99–122.

4. *Гнатюк В.* Гаївки / В. Гнатюк // Мала українська енциклопедія. – Т. 12. – Львів: 1909.

5. Гуцульщина. Написав проф. Володимир Шухевич. Пята часть. – У Львові, 1908. З "Загальної Друкарні", Академічна вулиця ч. 8. – 300 с.

6. Гуцульщина. Написав проф. Володимир Шухевич. Четверта часть. – У Львові, 1904. Накладом Наукового Товариства імени Шевченка. З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка, під зарядом К. Беднарського. – 271 с. + [III мал.] + [Зміст].

7. *Дей О.*Українські колядки і щедрівки в дослідженнях слов'янських вчених / О. Дей // Слов'янське літературознавство і фольклористика. Республіканський міжвідомчий збірник. – К. : "Наук. думка", 1966. – Вип. 2. – С. 101–114.

8. Етнографичні матеріали, зібрані Василем Кравченком на Україні, а більшістю – в межах Волині. З передмовою Миколи Гладкого. – Житомир, Друкарня "Робітник". – "V. КОЛЯДКИ" – № 54. – С. 20–22 ("Маказенюк, с. Понора, Острожського пов.").

9. Етнографічний збірник. Т. XXXV. Колядки і щедрівки. Т. 1. Зібрав Володимир Гнатюк. – У Львові, 1914. – 269 с. + [XXXIV с.] (Видає Етнографічна комісія Наукового Товариства імени Шевченка. Накладом Наукового Товариства імени Шевченка. З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка).

10. *Євдокименко В.* Критика ідейних основ українського буржуазного націоналізму / Відп. редактор П. Д. Коваль / В. Євдокименко. – К. : Наукова думка, 1968. – 294 с. (Академія наук Української РСР, Інститут філософії).

11. *Єкельчик С.* Імперія пам'яті. Російсько-українські стосунки в радянській історичній уяві / С. Єкельчик. – К. : Часопис "Критика", 2008. – 304 с.

12. *Клоччя А.* Нотатки про "Чернігів" П. Тичини / А. Клоччя // За марксо-ленінську критику. Журнал-місячник марксо-ленінської критики та літературознавства / За редакцією В. Д. Коряка, І. Ю. Кулика, І. К. Микитенка, Г. Ф. Овчарова, В. Й. Сухино-Хоменка, Ф. П. Тарана, А. А. Хвилі та С. Б. Щупака. – Харків: ДВОУ "ЛІТЕРАТУРА й МИСТЕЦТВО", 1933. – № 3 (62): Березень. – С. 83–86.

утворюються протягом тривалого часу. У цьому розумінні "цивільне суспільство" – це не державне. Ця концепція виразно висловлена в творах Локка "Two Treatises of Government"(1690), Руссо "Du contrat social"(1762), Гегеля "Grundlinien der Philosophie des Rechts" (1821). Вона присутня у творах Джеймса Медісона та Томаса Джефферсона (кінець XVIII ст.), а також Майкла Оукшота (середина XX ст.)".

Як добрий приклад сучасного дослідження селянської цивілізації див. [16; 17; 21].

13. Колядки та щедрівки. Зимова обрядова поезія трудового року / Упор., передмова та прим. О. І. Дея. Нотний матеріал упорядкував А. І. Гуменюк. Відповідальний редактор М. Т. Рильський. – К. : "Наукова думка", 1965. – 804 с.

14. *Костина А. В.* Массовая культура и культура народная: диалог или конфронтация? / А. В. Костина // Первый Всероссийский конгресс фольклористов. Сборник докладов / Автор проекта и инициатор проведения конгресса, ответственный редактор А. С. Каргин. – Москва : Государственный республиканский центр русского фольклора, 2005. – Том 1. – С. 272–299 (Издание подготовлено по материалам Всероссийской научной конференции "Российская фольклористика: классическое наследие и XXI век", проведенной при финансовой поддержке Федерального агентства по культуре и кинематографии (дог. № 12-05/4-4139 от 28.09.2005 г.)

15. *Мірча Еліаде.* Мефістофель і Андрогін / Мірча Еліаде. – К. : Видавництво Соломії Павличко "Основи", 2001. – 591 с.

16. *Нолл Вільям.* Паралельна культура в Україні у період сталінізму / Нолл Вільям // Родовід. – 1993. – № 5. – С. 37–41.

17. *Нолл Вільям.* Трансформація громадянського суспільства. Усна історія української селянської культури 1920–30-х років / Центр досліджень усної історії та культури / Нолл Вільям. – Київ : РОДОВІД, 1999. – 559 с.

18. Обычаи, поверья, кухня и напитки малороссиян / Сост. Н. А. Маркевич. Автор предисловия на укр. языке канд. ист. наук Л. Ф. Артюх. – Киев : Час, 1991. – 192 с.

19. Ой стелися, барвіночку. Українські народні пісні, записані від народного фольклорно-етнографічного ансамблю "Южинецькі молодички"/ Запис, нотація мелодій та упорядкування Кузьми Смаля. – Чернівці : Книги – XXI, 2009. – С. 33.

20. От конгресса к конгрессу: Навстречу Второму Всероссийскому конгрессу фольклористов. Сборник материалов. – Москва : Государственный республиканский центр русского фольклора, 2010.

21. Очерки истории и этнографии села Кирнички в Бессарабии / Ответственный редактор В. Н. Станко. Руководитель авторского коллектива А. В. Шабашов. – Одесса: Гермес, 1998. – 295 с.

22. Перлини української народної пісні. Пісенник / Упор. М. М. Гордійчук. – К. : Муз. Україна, 1989. – 392 с.

23. Перлини української народної пісні. Пісенник. Видання друге / Упор. М. М. Гордійчук. – К. : Музична Україна, 1991. – 382 с.

24. Песни южных славян / Перевод с болгарского, сербскохорватского и словенского, вступ. статья "Песни южных славян"(с. 5–20), составление и примечания Ю. Смирнова. – Москва : Издательство "Художественная литература", 1976. – 480 с.

25. Пісні з Галичини / Упор. Р. П. Береза, М. О. Дацко. Художник-ілюстратор І. В. Остафійчук. – Львів : Світ, 1997. – 191 с.

26. Слов'янський фольклорний фестиваль "Коляда". Проблеми успадкування зимових народних звичаїв та обрядів. – Рівне, 1996. – С. 4–5 (Колядки Рівненського та Волинського Полісся).

27. *Сосенко Кс.* Культурно-історична постать староукраїнських свят Різдва і Щедрого Вечора / Кс. Сосенко. – Львів : Накладом автора, 1928. – 349 с. (Репринтне перевидання. – Київ: СІНТО, 1994. – 360 с. Електронна копія оригіналу на сайті "Електронна бібліотека "Культура України" // http://elib.nplu.org).

28. Сосенко Кс. Про мої досліди над Староукраїнським святом Різдва / Кс. Сосенко // Літературно-науковий вістник. – 1931. – Вип. VI. – С. 570–573; Вип. VII. – С. 685–701.

29. Труды этнографическо-статистической экспедиціи въ Западно-Русскій край, снаряженной Императорскимъ Русскимъ Географическимъ Обществомъ. Юго-Западный отдѣлъ. Матеріалы и изслѣдованія, собранныя д.чл. П. П. Чубинскимъ. Том третій. Народный дневникъ, изданный подъ наблюденіемъ дѣйств.-чл. Н. И. Костомарова. – С.-Петербургъ: 1872. ["ПРЕДІСЛОВІЕ", с. I-II. "ОГЛАВЛЕНІЕ", с. I-VIII. "ОПЕЧАТКИ", с. I-II. "КАЛЕНДАРЬ НАРОДНЫХЪ ОБЫЧАЕВЪ И ОБРЯДОВЪ СЪ СООТВѢТСТВУЮЩИМИ ПѢСНЯМИ", с. 1–486].

30. Український дитячий фольклор / Упорядник В. Г. Бойко. – К. : Видавництво Академії наук Української РСР, 1962. – 248 с.

31. Українські народні пісні в записах Зоріана Доленги-Ходаковського (З Галичини, Волині, Поділля, Придніпрянщини і Полісся) / Упор., текстологічна інтерпретація і коментарі О. І. Дея. Атрибуція автографів і копій та передмова "Піонер слов'янської фольклористики та його укр. записи"Л. А. Малаш і О. І. Дея. – К. : Наукова Думка,1974. – 782 с.

32. Українські пісні, видані М. Максимовичем. Фотокопія видання 1827 р. / Підготовка видання і розвідка П. М. Попова. – Київ : АН УРСР, 1962. – 342 с.

33. *Хархун В.* Соцреалістичний канон в українській літературі: ґенеза, розвиток, модифікації: монографія / В. Хархун. – Ніжин : ТОВ "Гідромакс", 2009. – 508 с.

34. Этнографические матеріалы, собранные въ Черниговской и сосѣдних съ ней губерніяхъ. Том III. Пѣсни. Б. Д. Гринченко. Приложеніе къ № XI–XII "Земскаго Сборника"1898 года. – Черниговъ : Типографія Губернскаго Земства, 1899. – 767 с.

35. *Jean-Yves Leloup*. "Tout est pur pour celui qui est pur". Jésus, Marie-Madeleine et l'Incarnation / Ouvrage publié sous la direction de Marc de Smedt / Jean-Yves Leloup. – Paris: Albin Michel (Spiritualités), 2005. – 159 p.

36. La Production du corps. Approches anthropologiques et historiques / Textes rassemblés et édités par Maurice Godelier et Michel Panoff. – Amsterdam: Éditions des archives contemporaines, 1998. – 374 p.+ [Introduction. – XXV p.]

37. *Maurice Godelier.* Un homme et une femme ne suffisent pas a faire un enfant/ Maurice Godelier // Ethnologies comparées. – Printemps, 2003. – N°6. OCÉANIE, DÉBUT DE SIÈCLE // Див. також: http://alor.univ-montp3.fr/cerce/r6/m.g.htm.

38. *Mircea Eliade.* Aspects du mythe/ Mircea Eliade. – Paris : Gallimard (Coll. "Idées"), 1963 // Réimpression, 2004. – 251 p. + [5 p.] (Collection "Folio/Essais" № 100).

39. *Mircea Eliade.* Histoire des croyances et des idées religieuses, tome III. De Mahomet à l'âge des Réformes/ Mircea Eliade. – Paris : Payot, 1983. (Réimpression 1991). – 365p. – (Bibliothèque historique Payot). – Chapitre XXXI. Religions de l'Eurasie antique: turco-mongols, finno-ougriens, balto-slaves. – P. 9–45.

40. *Mircea Eliade.* Le Sacré et le Profane/ Mircea Eliade. – Paris: Gallimard (Coll. "Idées"), 1965 // Réimpression, 2003. – 185 p. + [5 p.](Collection "Folio/Essais"№ 82). [Перше видання 1957 р. німецькою мовою: "Das Heilige und das Profane"(Rowohlts Deutsche Enzyklopädie, dirigée par Ernesto Grassi)].

41. *Mircea Eliade.* Religions australiennes / Traduit de l'anglais par L. Jospin/ Mircea Eliade. – Paris : Petite Bibliothèque Payot, 2004. – 237 p.

Cosmogonic Dimensions of Childhood

Petro SOSENKO, Tetiana SHEVCHUK

Childhood dimensions of koliada traditions are revealed and investigated. The Cosmogony and Birth of the World/ Light are interpreted as childhood mythology and mystery. The monotheism principle in the traditional weltanschauung is analyzed. A particular attention is paid to the family / child mysteries, koliada rituals and songs.If children sing Christmas carols, Epiphany songs and spring ditties themselves, prepare and go caroling on their own, the authors believe that this means their participation in the common for children and adults Koliada ritual. At the beginning of caroling in the house carolers do not simply invite children to the table – this is also the message of adults, children's response, joint participation in the tradition, common immersion in sacred temporal space.

Key words: childhood, koliada, cosmogony, mythology, ritual, folklore.

Космогонические измерения детства

Петро СОСЕНКО, Татьяна ШЕВЧУК

В статье предпринята попытка исследования колядных традиций в "парадигме детства». Космогония и Рождество мира истолкованы здесь как мифология и мистерия детства. Проанализирован принцип монотеизма в традиционном мировоззрении. Особое внимание обращено на семейные / детские мистерии, коляду / коляды в детском восприятии. Если дети поют колядки, веснянки сами по себе, ходят колядовать – это значит, что они, по мнению авторов, участвуют в общем для детей и взрослых ритуале Коляды. В начале совершения обряда в доме колядники не просто приглашают детей за стол – это совместное участие в традиции, общее погружение в сакральное пространство.

Ключевые слова: детство, коляда, космогония, мифология, ритуал, фольклор.

Стаття надійшла до редколегії 8.10.2011
Прийнята до друку 14.11.2011

ДОДАТОК

1904 В. Шухевич [6].

V. *Коляди вдовиці.* 1. Ґречна ґаздинько, сїдай коло нас,/ [ ] *Ойдай Боже!*/ Сїдай коло нас тай послухай нас,/ Будемо ми вам ґречне сьпівати,/ Ґречне сьпівати й кольидувати./ Сїдай коло нас не сама з собов,/ Не сама з собов тай з дїточками, Ой з дїточками тай з овечками,/ Ой з овечками тай коровками,/ Ойз коровками тай з кониками,/ Ой з кониками тай із бжілками,/ Из всев судинков та із маржинков!

Зажурила си висока гора,/ Шо не вродила шовкова трава./ Йа в полонинцї під ялиночков,// Ой там вівчьирі йа в трембіточку,/ Ой там голубок йа з голубкою./ Йик зайшли стрілцї з темного луга,/ Йик ізмірьили, голуба вбили,/ Голуба вбили, голубку взьили,/ Запровадили за тихий Дунай./ Дают ї їсти, дают ї пити,/ Дают ї їсти йиру пшеницу,/ Йиру пшеницу, зимну водицу./ Ой чому не їж, ой чому не пйиш?/ Ой йик ми їсти тай йик ми пити,/ Йикий сьвіт красний, нема з ким жити./ В мене голубів сїмсот і штири,/ Іди, вибирай, котрий ти милий./ Ой в мене він був в личко румйиний,/ В личко румйиний тай чорнобривий./ Ой я й лїтала, перебирала,/ Не могла найти, йик я го мала./ Вінчуємо вам шьистєм-здоровєм,/ Шьистєм-здоровєм, многи лїтами,/ Многи лїтами, сими свйитками,/ Сими свйитками тай різдвйиними,/ Ой різдвйиними тай з Василечком,/ Ой з Василечком тай з Новим роком,/ Ой з Новим роком тай з довгим віком./ А всїм посполу, шо єв сїм дому,/ Ой усїм на всїм, шо є в дому сїм./ Ой по сїй мові будьте здорові./ Вінчуємо шьистєм-здоровєм, многи лїтами з сими свйитками *(Іван Ґрепіняк,Брустури.)* [6, с. 83–84].

VI. *Коляди парубкови.* 1. Ой изза гори, за високої,/ [ ] *В неділю! В неділю рано зелене вино!*/ Показали сї дві, три хмароньки;/ То не хмароньки, білі овечки,/ За ними ходит файний молодец,/ Файний молодец,.....хлопец./ На нїм сорочка, як біл білена,/ На нїм поясок та шовковенький,/ За тим шовчьичком три трембіточцї./ Одна трембіта чом горіхова,/ Друга трембіта чом мідяная,/ Трета трембіта чом золотая!/ Ой йик затужив, йив горіхову,/ Пустив голосок аж попід лїсок!/ Ой йик затужив, йив мідьиную,/ Пустив голосок аж на край сьвіта!/ Ой йик затужив, йив золотую,/ Пустив голосок аж на тот сьвіток!/ Божая мати голос учула,/ Голос учула тай сподобала!/ Казала би-м го до себе взяти,/ До себе взяти, я в ризи вбрати,/ Я в ризи вбрати, (імя) звати!/ А за сим словом рости здоровий,/ Рости здоровий в Бога щасливий,/ Татови й мамі на потїхоньку,/ А добрим людем на порадоньку! *(Мик. Мочер[н/п]ак,Ворохта.)* [6, с. 87].

VII. *Коляди дївчиніі.*15. Йа в поли, в поли коло дороги,/ [ ] *Гей дай Боже!*/ Он посажена там березочка;/ На тій березі золота рйизка,/ Золота рйизка тай срібна краска./ Ой ишла-ж туда пишна дївочка,/ Пишна дївочка бай Йиленочка;/ Вна тої краси поназбирала/ Йа в подолочок та в придолочок./ Понесла тото тай до мамочки./ Ой мамко моя, мамко рідненька,/ Мамко рідненька, порад же-ж мене,/ Шо би я з цего тай изробила?/ Ой Йиленочко, моя донечко,/ Понеси, синку, до золотаря ;/ Нехай він зробит срібний перстенец,/ Срібний перстенец тай злотний вінчик,/ А з обтінчиків бай срібний кубчік;/ Перстенец буде тай до мінїня,/ А вінчик буде тай до вінчіня,/ А кубчік буде питйичко пити,/ Все за здоровє токма за твоє!/ Вінчуєм тебе, ґречна дївочко,/ Ґречна дївочко бай Йиленочко,/ Вінчуєм тебе свйитим Рождеством,/ Свйитим Рождеством, Божим Божеством,/ Нинїшним Різдвом, завтрішним Збором,/ Свйитим Василєм тай Новим роком/ Тай Відорщами тай радощами./ Дай же-ж ти, Боже, втїхи, радости,/ Втїхи, радости і веселости/ Від молодости аж до радости,/ А рік від року токма до віку!/ Поза цим словом тревай здорова! *(Юра Кутащук,Ясенів гор.)* [6, с. 113].

VIII. *Коляди дитині.* 1. Ой ізза гори, зза зеленої,/ [ ] *Гой дай Боже!*/ Річка випливат, плавинє несет,/ Йа в тим плавиню сивий оленю,/ Йиму на ріжках хитай

колиска,/ Йа в тій колисці кречная панна!/ Ой пливи, пливи, мене не втопи,/ Йик мене втопиш, самий загинеш!/ В мене братчики все писарчики,/ В мене сестрички йа все паннички,/ В мене братове йа все війтове!/ Тай посїм слові чьисна здорова,/ Чьисна здорова кречная панна,/Кречная панна, на йимнє.../Чьисна здорова! *(Тюдів)* [6, с. 130].

2. Йа в лїску, в лїску, на жовтім піску/ [ ] *Ой дай Боже!*/ Виросла сосна золото рясна,/ Золото-рясна, тонка, висока,/ Тонка, висока, в корень глїбока,/ В корень глїбока, йа в лист широка,/ У лист широка, в цьвіток багрова,/ В цьвіток багрова, йа в верх кудрава./ Ой у тій кудрі є колисочка,/ В тій колисочці горде дитьитко./ В кости играє, краще сьпіває./ Учули-ж тото великі пани,/ Іриходьи′ близько, клоньи си низько./ Прийшли ше блище, клоньи си нище:/ Хто-ж тебе навчив у кости грати,/ У кости грати, красне сьпівати?/ Навчила мене ненька рідненька./ Ненька рідненька, сестра миленька,/ У кости грати, красне сьпівати,/ По тричі в ночі тай устаючи,/ Винним йиблучком тай хитаючи!/ В багровим пивци чом купаючи,/ Білов фустинков вповиваючи,/ Мідком солодким чом годуючи,/ Винним йиблучком чом забавлючи./ Ой на здоровє, гордоєдитє,/ Ой здоров, здоров, та не сам собов,/ Не сам з собою, з дьидьом, з ненькою,/ Із всев чельидков тай з домовою./ Рости величка до черевичка,/ Від черевичка бай до віночка!/ Вінчуемо... і т. д. *(Юра Бендейчук, Жабє)* [6, с. 130].

3. Йа в поли, в поли близко дороги/ [ ] *Ойдай Боже!*/ Є керниченька мурованая./ Мурованая тая керничка,/ Збудована над нев капличка,/ У тій капличці дванацьит черців//Службу служили, воду свйитили,/Воду свйитили, хрест загубили./ Ой була-ж туда з давненьку стежка,/Ходила-ж туда ґречна дївчинка,/Ой ішла, ішла, золот хрест найшла./Ой пішли черці у погонечку:/Ой стій, погоди, золотхрест верни!/Шо-ж минї буде за переємец?/Будем за тебе служби служити,/ Не лишень за тьи, ше й за долечку!/Вінчуємо... і т. д./*(Мих. Гутинюк, Криворівня)* [6, с. 131–132].

Х. *"Умерла"(коляда).* Як уже виколядували усїм та набули ся доволї, засьвічує ґаздиня сьвічку і прилїплює єї до хлїба, що стоїть серед стола; се єзнак, що в тій хатї був "мерлец у родинї»; на се починають колядники без супроводу скрипки сьпівати "умерлу"(коляду):/ 1. Ой йик сей ґазда з дому си вібирав,/ [ ] *Ойдай Боже!*/ Скликав він собі всї сусїдочки,/ Всї сусїдочки, свою ґаздиню,/ Свою ґаздиню й свої дїточки./ І схотїв собі сьвічки сукати,/ Заставив собі прощі прощати;/ Ой сказав собі попа привести!/ Ой идїт попа прикочувати,/ Прикочувати, мньи спорйидкувати./ Усукав собі лишень три сьвічцї./ При першій сьвічцї тїло вмирало,/ При другій сьвічцї душку спускало,/ При третій сьвічцї тїло вбирали./ Ой прийшли за ним сьвйиті йангелії,/ Ой прийшли за ним пйитьма возами./ На першім возї самі коругви,/ На другім возї самії книги,/ На третім возї самії сьвічі,/ Йа на четвертім самі йангелії,/ Йа пйитим возом все тїло взьили./ Йик си зближьили до сеї церкви,/ Ой сами дзвони тай задзвонили.// Сами си двері порозтворйили,/ Сами си сьвічі позажигали./ Йа ввійшли попи служби служити,/ Служби служити, опровожйити./ Ой тогди зачьив він промовйити/ До свеї жінки, до своїх дїтий:/ Шоби-сте мене не забували,/ Все в суботоньки ізгадували,/ Все в суботоньки ще в недїленьки/ Калачікама, акафистами,/ Йик того нема, кавалком хлїба./ Я-ж за вас буду Бога просити,/ Шо ви будете многа лїт жити.

Йа встаньмо, братя, ми си підведїм,/ Ми си підведїм, всї руки складїм,/ Всї руки складїм, молитви скажім/ За цу душечку, шо відсив пішла,/ Із сего дому, з сего талану:/ Шоби та душка йа з Богом була,/ Йа в яснім царстві супочів мала *(Мих. Ґабора, Брустури)* [6, с. 171–172].

10. В сіоньскій горі золиті дзвони,/ [ ] *В недїлю рано зелене вино, в недїлю!*/ У понедївнок вино саджено,/ А у вівторок вино сапано,/ А у середу вино тичено,/ А в четвер рано вино збирано,/ А у пйитницу вино давлено,/ Вино здавлено, в бочки

сипано,/ А у суботу вино завезли,/ Ой завезено до монастира,/ А у неділю сйиті духовні,/ Сйиті духовні служби служили,/ Померлії дїти дзвони дзвонили./ Сйиті духовні тай причащали,/ Померших дїтий законювали./ Померлі дїти в царстві небеснім,/ В царстві небеснім меже сйитими;/ Они там лежйи, в хрест руки держйи,/ В хрест руки держйи, Господа просйи,// Ой за дйидика тай за мамочку,/ Шо они за них не забувають,/ Сьвічу до церкви тай посилають,/ Сьвічу до церкви, молитву в небо./ Помершим душем царство небесне,/ А вам живучим многая лїта! *(Юрій Соломійчук, Жабє)* [6, с. 178–179].

По умерлій колядї дзвонить тільки береза, почім говорять усї в голос Отченаші "за душу, за яку колядували"[6, с. 179].

1928 Кс. Сосенко [27].

З "Передмови"до праці

Перша сторінка "Передмови": "Отся праця має за тему староукраїнську культуру й релігію, яка приявлюється в давних передхристиянських святах – релігійних, господарських і побутових, що досі тревають в українського народу в фраґментах давних обрядів і в звязаних з святочними часами народних піснях. Хоч сейчас велика часть українського народу, особливо нове покоління, що виросло на повоєнних руїнах, не здає собі справи з провідних думок цих свят, але інтуіційно відчуває повагу і святість давних традицій і все таки увесь нарід держиться досі старовіцьких святочних звичаїв і поведінок. Сю інтуіційну свідомість чогось величного й святого, переказаного предками, а звязаного з старовіцькими обрядами, піддержують злучені з святочним часом пісні, – ось як: колядки, щедрівки, гаївки і т. д. і у них то найбільше міститься народних традицій, як релігійних так господарських і суспільних, поданих у мітичній формі. Отся праця є спробою відтворити з тих традицій образ давної української віри і культури. Ця віра треває досі, хоч не є сформулована доґматично, а давна українська культура є в основах сучасного життя народу. Нарід жиє старими ідеями; а інтеліґенція народна переходить над ними до порядку дневного, не здаючи собі справи з їх культурної ціни і сили, не розуміючи психіки народу і будучи в постійній з ним дісгармонії; не цінить культурального давного дорібку, який мав колись свою стійність і мігби бути вихіснуваним і сегодня, хоч інші сейчас життєві й культурні обставини й поняття. Радби я не тільки подати збірку українських культурних традицій та їх проаналізувати; подати реконструкцію староукраїнської культури, але й предявити з неї те, що нарід у великій части і сегодня акцентує, що йому ще завсігди миле і для життя приманчиве. На першу чергу піде студія про староукраїнські свята Різдво-Коляду, й Щедрий Вечер; про їх релігійні, господарські й суспільні прінціпи та їх культурно історичну постать".

Друга сторінка "Передмови": "З другої сторони при розсліді цих пісень показуєсь, що матеріял, який вони подають, є незвичайно цінним для етнольоґічних дослідів, – і тому рівночасно відчувається потребу більшої скількости записок – і більше вичерпуючих питання проблєми, намічені як самим народом, так і. А є річю відомою, що етноґрафічні записки святочних пісень: колядок, щедрівок, гаїлок і ін. були роблені досі по-аматорськи, доривочно і безпляново; не пороблено їх у всіх сторонах і місцевостях замешканих українським народом, так, що вони не вичерпують усіх культурних давних вартостий, які криються між народом. А нераз одно слово, або одна більша фраза має неоцінену вартість для етнольоґічних дослідів. Ще більшу недостачу можнаби закинути запискам народних святочних обрядів, тим паче, що ці обряди є погорджувані й нівечені христіянською церквою як "поганські", – а інтеліґенцією як наївні повірки й "забобони"– і нарід укриває їх перед небажаними свідками. А все таки цей етноґрафічний матеріял,

яким міг я розпоряджати в нинішній моїй студії, дав спромогу дослідити старинні культурно-релігійні прінціпи Українців і зібрати давні – господарські, суспільні й релігійні їх традиції. Була можність порівнати ці традиції з культурно-релігійними проявами життя інших старинних і первісних народів та ствердити їх подібности й ріжниці. Може удасться кому опісля ліпше дослідити й красше упорядкувати цей давний культурний дорібок український, та дійти – з більшою певністю чим се мені удалось, – яке було життя українського народу в преісторичній добі, – хто були ці племена, чи племінні ґрупи, з якими лучили його однакі культурні й релігійні основи життя – і скільки виявився він у сім взаємовідношенні независимим і самостійним".

Колядки про первовічних дітей

С. 227: Вибір колядок про почин світа.[1])/ <...>// [1]) Всі колядки і щедрівки будуть наведені правописом, яким записували їх поодинокі етнографи, що старалися задержати всі звукові нюанси української мови, якими нераз віддаються дуже відтіни думок. Знаком * відмічені рефрени й апострофи, що повторяються за кождою стрічкою.

С. 235: V. Колядки та щедрівки про первовічну людину. (З двоякою темою: космогонійною і люнарно-мітольогійною). а) Про первовічного хлопчика (дитятко); про мітичного молодця на первовічних водах.

I./Ой у поли, в поли, в широкім поли/ У широкім поли близько дороги/ Ой стоя ж там є два явори./ Я у тих яворах по конареви,/ А у тих конарах жовта колиска/А у ті колисці біла перина,/ На тій перині білий молодчик.../ (Далі співається про зріст цего молодчика, все в люнарних символах).

II./Ой в поли, в поли, близько дороги/ Стоїть садочок обгороджений/ А в тім садочку біла постілка/ А в тій постілці красное дитя./ (Дальше – як дитя грається, а коло него мати).

III./Ой там у поли там два явори/ А міжи ним чом колисочка (чомусь то колисочка)/ А у тій колисці *г а й н о є* [1]) паня./ Колишеж його *старая ненька*[2]).// Старая ненька його матінка:/ Ой люлю, люлю, гайноє паня...

IV./ А з гори з долу вітрец повіват,/ Вітрец повіват, Дунай висихат,/ Дунай висихат, зільом заростат,/ Зільом презільом, всяким пахільом./ Спасає єго сивий оленець,/ На тім оленци тридесять рожків/ На першім рожку золотий терем/ А в тім теремци можний пан онько.

V./На оней горі, оней високій/ В раю, в раю, ангели грают!*/ Там же ми стоят два явороньки,/ На яворонькаx чуть ретіжоньки,/На ретіжоньках колисанонька./ В колисаноньці Біжеє дитя./ Колисала го Біжая мати...

[1]) Прикметник "гайний" походження арабського: *hajj, adjectiv* = живий, живучий; *substantiv* = Бог. *Haiauanun* = *res vivens, perennis*. Це відповідає символічному значінню появи "памятка": місяця молодика і арабському культови нового місяця.

[2]) В щедрівках згадується символічна матір місяця: темна ніч, або старенька матір молодця.

С. 237: б) Про первовічне дівчатко (дитя); про первовічну дівчину відданицю/ й про дівчину матір; про першу людську пару.

I./ На горі сосна золоторясна/ Під тов сосною срібна колиска,/ Колише ся в ній ґречная панна.../ (Дальше спеціяльні люнарні образці про три фази місяця:/ Колишуть єї три молодчики і т. д.).

II./ Й а в чистім поли стоїть яблінка/ На тій яблонці золота гільця/ На тій гільци гей колисочка (буцім колисочка)/ На тій колисочці гей подушечка, –/ Надійшла в нею ґречна панянка,/ Заносили ї три голосочки і пр.

III./ Посеред поля стоїть *гоголя*[1])/ Щедрий вечер, добрий вечер,/ Добрим людям на здоровє!*/ А на тій гоголі й утінка сидить, [2])/ Утінка сидить, далеко ви-

дить.// Тай угледіла вона, що на мори/[човничок,/ А на тім човничку дівка Кулинка,/ Дівка Кулинка, премудра швачка./ Да пошила вона три янголики/ Да й оден каже: то моя мати,/А другий каже: то моя рідна,/ А третий каже: то моя ненька./ – Іспечи, ненько, пшеничний/[мленець, –/ Пшеничний мленець – щедрівки/конець.

[1]) В українських словарях нема відповідного означення для слова "гоголя", що приходить в повисшій щедрівці. Подане в словарях лиш ось що: дієслово гоголіти значить – блестіти, світитися; гоголя = висока жінка (гл. малорусько-німецький словар Е. Желехівського). Виходилоби, що гоголя посеред моря, це щось блестячого, або високого. Але мені видиться, що імя гоголя, це не українська ідея, а перенята, мабуть семітська. Первісне семітське A-h-l, арабське 'ahala, – до того 'ahlŭn, значить: замешкалі в домі, родина (фамілія), – як foemininum: "жінка", "подруга". Крім цего гебрайське 'ohoel= "дім, шатро, помешкання".'Oholā (самарійське) = тота, що має своє шатро (= святиню). Гл. Herman Möller, Indogermanisch u. Semitisch S. 355. З отсего порівнання первісних мов виходилоби, що слово "гоголя"може означувати: шатро, хата, святиня, – зовсім те, що значить у всіх колядках і щедрівках дуже популярне слово "терем", т. є. містична будівля, звичайно на прадереві серед моря, або на рогах містичного оленя (про це буде окремий трактат). А додати належить, що слово "терем" це первісне семітське, а відтак індоєрманське слово. Сем. s-h-r, s-h-1, знач. світити, блестіти; жидівсько-арамейське tiharā, сирійське tahră, = полудне; семіт. D-h-r, t-h-r, старосаксонське tir=splendor, gloria; норвеж. tĭr= отвір для світла (Гл. Herm. Möller, op. cit. s. 355; 349, 117–118). Подібно, арабською фразою є укр. слово хором (світлиця); храм (= церква), – це араб. Haram = будівля, святиня. Отсей може за обширний етимольогічний додаток не лиш, що означує так як належить фразу "гоголя"і дає зрозуміння повисшої щедрівки, але й піде в основу пояснення багатьох щедрівок. Семітських, а особливож арабських фраз і образців, здиблемо більше в укр. колядках і щедрівках".

Родинні / дитячі містерії

Містерії служби Господу. "Та, найбільше орігінальною є ідея різдвяного дідуха у тім, що він є символом не самого одинокого попередка народу, але батька *первісної рідні*, яка в традиції різдвяній в цілости виступає. Вже на святім Вечері виступають господар, господиня й їх дітина (або діти ґреміяльно) в ідеальних ролях – неначе *світлина першої рідні* – як *служивці святочних містерій*; за таких ідеальних, уважають їх співці колядники, коли вітаючи їх своїми колядками, ампліфікують їх та величають за рівно з ідеальною прарідною. Це вказує кожда колядка. Але єще красше та виразнійше ідеалізують колядки первісну прарідню, величаючи її як первосвітну небесну появу в астральній подобі. <…> Самі формальности з внесенням до хати дідуха (снопа пшениці), само оповіщення рівночасно Святого Вечера вказують, що дідух це таємна мітична постать. Господар, вступаючи в хату, каже: Святий Вечер! Здоровлю вас з Різдвом святим! (або: з Колядою!).[28]) Завважити належить, що Дідуха називають також Колядою, а Коляда це синонім Різдва, отже з входом Дідух[а] зачинаються таїнниці Різдва. Дідуха ставить господар на покутті, на почеснім місци, а хлопець підстелює під Дідуха сіно. Опісля, коли господиня зачинає вносити вечеру, ставить на сіно й на солому, попри дідуха, хліб та кутю себто варену пшеницю з медом і маком. З всякою певністю можна ствердити, що в

[28] "Повнійша форма поздоровлення звучить: "Слава Ісусу Христу! Дай Боже ті свята щасливо опровадити і до Нового Року дочекати – од Нового Року до Богоявлення, од Богоявлення до Воскресення, од Воскресення до сто літ, поки Пан Біг назначив вік, – всім посполу, хто є в тім дому!" Згадані три свята вважаю не лиш за християнські в мотивах, але й за люнарно мітольогічні, як це було замічено // про передсвяточний час. Повисшу формулу народного привітання на св. Вечер записав я в Конюхах біля Бережан, але думаю, що вона в сій подобі є поширена всюди"(Примітка Кс. Сосенка [27, с. 65]).

цім обряді, а спеціяльно в ставленні хліба й куті біля Дідуха нема культу прадіда як помершого, ані його угощення. Це є акт жертви, але не помершим, лиш Богови, зовсім анальогічний до інших жертв, приношених Богови на св. Вечер. Про них буде окрема розвідка понизше. До Дідуха відносяться з пієтизмом як до предка роду та народу; але його вважають за невмірущого, вічно живучого (– тому його символом є місяць, що все відновлюється, хоч на час загибає). Він є прошеним і ожиданим гостем св. Вечера на великім родиннім та народнім зборі. Він первородний з народу, бувший свідок і приємець перших дарів божих – у почині світа, – то він повинен завитати між зібрану рідню, розрадовану дарами св. Вечера"[27, с. 65–66].

"Все, що далі діється перед св. вечерою є непереривним, ядно жінка господиня з своїм мужом-господарем. Це вказує на пракультурність традиції, що походить очевидно з доби рівноправности мужа і жінки в родині"[27, с. 96].

"Що це є культ Творця, доказом того є святовечірні обряди, в яких нарід демонстраційно вказує на ті дари, які одержав зі сотворенням світу від Бога, і всі ті плоди землі, поосібно вложені на святовечірний стіл, в їх первіснім сировім вигляді і примітивнім зготовленні; демонстраційне введення до хати живого молодняку, звичайно первенців худоби – а як одно, так друге ставлене як жертва Богови; свідчить проте саме містика святочної служби батька й матері й їх дитяти, які символізують першу людську рідню, – кожде зокрема підносить щось Богу в жертву; свідчить нарешті про культ Бога Творця і Господа світу – приміціяльний характер усіх жертв, особлива признака релігій пракультурних, або найбільше первісних між народами природи"[28, с. 693].

Містерія початку свята. "Дідух–Корочун–Коляда. 1. ДІДУХ. Коли сигналізують появу зірки, вносить до хати хлопчина, звичайно синок господаря, або пастух від худоби, вязку сіна ("отавки") та вязку соломи. Сіном устелюється стіл (скриню) і землю під столом, – по хаті стелять солому. *Господар вносить* Дідуха або Діда, себто святочний сніп пшениці, або, якби того не було, – сніп жита, чи іншого збіжа; витає всіх домашних з святим Вечером і Різдвом – і ставить Дідуха на "покутті", на почеснім місци, підстеливши сіна. Отсею першою містерією Святого Вечера зазначується святочність хвилі і почин свята. Господар, що виступає через усі свята в ролі духовника, сповняє цею містерією перший святочний культово-релігійний акт і маніфестує релігійні почування усеї рідні. Хлопчина, що вносив сіно й солому, є його духовним послушником" [27, с. 64].

"<…> Кличем до почину св. Вечері є перша вечірна зірка. Хоч отся зірка признана християнським різдвяним обрядом за символ новоявленої в ночи Різдва Ісуса Христа звізди і український нарід цей християнський символ поважає та про него не забуває, але все таки дає сій зірці в староукраїнськім святі окрему ролю. В колядках про астральну тріяду є вечірня й рання зоря[29] предметом культу враз із місяцем та сонцем. В таких астральних тріядах часто на її місце виступає "сам Господь Бог". В колядках і щедрівках зоря має попри місяць часто містичну ролю післанниці від Бога до господаря;[30] в щедрівках вона, є товаришкою місяця і разом

[29] Їх є три зорі, – колядні "три дівчини"(які любили парубка), "три сестри", – що відповідає фазам Венери. Див. також: Максимович 2002. С. 116: "<…> І навіть на небі зоряний собака Сашок сильніш, як звичайно, рветься на своєму ланцюзі й гризе його. Але Сашка стережуть три зірки-сестри, і він перегризе свій ланцюг лише тоді, коли вже світові прийде кінець. Таке повір'я існує на Україні про сузір'я Малий Віз, яке уявляють собакою, прикутою до залізного ланцюга. <…>/ Що стосується трьох зірок, які стережуть на небі Сашка, то, за українським повір'ям, ці *сестри-зорі – вечірня, опівнічна й світанкова* (йдеться про одну й ту саму планету Венеру) впливають і на Землю, пробуджуючи прихильність і любов у всьому, що на ній живе<…>".

[30] "Мітольогічне значіння зорі на Україні виказують дуже наглядно колядки й щедрівки. Тому подаю тут кілька їх примірів"(Примітка Кс. Сосенка [27, с. 62]). Далі у цій примітці Кс. Сосенко дає тексти двох колядок з третього тому Трудів, упорядкованих П. Чубинським: "Ишов, перейшов, місяць по небі"та "Ой ходив, ходив, місяць по небі". Подаємо їх за першодруком в кінці цієї частини.

з ним є символом животворної й плодородної сили в природі; особливо патроном роси або "дрібного дощику", як чинників сприяючих еротизмови, – се дуже частий мотив щедрівок. В одній колядці про сотворения світа ранна зірниця як свитаннячко ясне була найперше сотворена[31]. Отся надзвичайно важна в культурно-релігійнім розвитку українського народу постать зорі маркується єще тим, що українська мітольоґічна зоря приявлює анальоґію до староарабської Athar[32] (зорі Венус) і вавилонської Іштар[33]) (Ištar) богині – і зорі Венус, що вважалася у вавилонців вістункою й віщункою небесною. Без сумніву, що через ідеольоґічну сполуку старих вірувань з християнськими сталась українська святовечірня зірка вістунка небесна – звістункою години народження Ісуса Христа. Після старовіцьких українських традицій вона звіщає добу народження світа, рішаючу хвилю космічної ночи і початок вселенної"[27, с. 62–64].

"1) Ишовъ-перейшовъ місяць по небі,/ 2) Та стрівся зъ ясною зорою:/ 3) "Ой зора, зора, де въ Бога була,/ 4) Де въ Бога була, де маєшъ стати?"/ 5) "Де маю стати? – Въ пана Ивана,/ 6) У пана Ивана, на ёго дворі,/ 7) Та на ёго дворі, та въ ёго хаті./ 8) А въ ёго хаті та дві радості:/ 9) Першая радость – сина женити,/ 10) Другая радость – дочку віддавати (*Ушицкій уѣз.*)[34].

"Ой ходивъ, ходивъ місяць по небі,/ [Приспівка:] Святий вечоръ!/ Ой [ш]укавъ,[35] шукавъ ясноі зорі./ "Ой зоро, зоро, моя зорице!/ Ой ходімо ми Бога шукати,/ Бога шукати, людей спасати"./ А панъ-господаръ за столомъ седить,/ За столомъ седить, три кубки держить./ Въ першому кубку вино зелёне,/ Въ другомъ

---

[31] "В колядці ч. 102, зо збірки Вол. Гнатюка К. і Щедр., основується сотворення світа трома голубами, які сидять на прадереві-праростині, чемерушці серед космічного моря. Порадившися, оден з них виніс з дна моря піску, другий розсіяв його "на чотири часточки": [ ]/Першая часточка свитаннячко раннє,/ Другая часточка сонце правидненьке,/Третая часточка – ясен місяченько,/ Четверта часточка – дробен дощик сіє [ ]. Для зрозуміння цего мітольоґічного образця і значіння свитаннячка ранного, яке нарід утотожнює з ранішною зорею, подаю другий колядковий образець: (К. ч. 102, Л. ор. с.).Отсе в ідеальній церкві, символі первосвітного небозводу, побудовано троє дверий і чотири вікна: [ ]. В одно віконце вой місяць світи,/В друге віконце зірничка чяє (варіант – пляше, цебто граєсь, миготить),/В трете віконце зоря зоряє,/А в то четверте сонце сияє./ [ ]/Як розуміти мітольоґічну постать ранної зорі вказує інша колядка (ч. 102,, З, ор. сіт.): [ ].В дворі господаря являються три королі – оден з них ясна зірничка:/ [ ] Ясна зірничко, чим си пофалиш?/ Ой я си маю чим пофалити!/ Бо як ізійду дуже досвіта/ Тай як я пустю дробен-дошьику,/ Урадує си жито, пшениця...[ ].В інших колядках на місце зірниці поставлений прямо дощик і то як символ Господа"(Примітка Кс. Сосенка [27, с. 63]).

[32] "Гл. Ditlef Nielsen, Die altarabische Mondreligion, стор. 19–20–22. Moritz Jastrow iunior, Die Religion Babyloniens und Assyriens, II Theol. 2 Band (v. Index): В культі астральної тріяди в полудневій Арабії була Athar першою постатю з ряду і першим обєктом культу. Вавилонська Іштар (Ištar), богиня і зоря Venus була одною з трійці – сонце місяць і зоря – і третою в культі; а була патронкою любови й символом животворного дощу. У вавилонській мітольоґії зоря самим своїм іменем (Inanna-Anuit і Dil Bat) висловлювала ідею вістунки і віщунки небесної та була символом післанництва божого. Невідомі спричинення зрівнують український полукульт зорі вістунки з культом арабським та вавилонським. Однакож близші досліди доказують, що вавилонські мітольоґічні традиції не є для українських різдвяних свят ґеніторичними. Радше можнаби добачити в українській астральній релігії мотиви арабські. Правдоподібність арабських впливів на староукраїнську релігійну ідеольоґію знайде деякі докази в дальшій студії. Вавилонська й ассирійська астральна релігія основувалась на староарабській– і якраз із арабською первісною релігійною ідеольоґією знаходяться в українськім давнім культі схожости основні, коли з вавилонської релігії попалися в українську лиш деякі мітольоґічні фраґменти. Вавилонська ідея, зорі вістунки не повиннаби мати рації побуту в українськім святі різдва світа і для того, що анальоґічного свята у Вавилонців не було; а сама ідея про сотворення світа була і *первісно* у Вавилонців іншою ніж в Українців (Гл. в екскурсі III про вавилонський міт про сотворення світа Gilgamesch і окремий трактат в сій студії про космоґонічні колядки) і опісля як ідея з доби передхристиянської про відродження світа розвинулася на солярній орієнтації, якої в Українців автохтонів не було. Тому вавилонська Dil Bat, мимо великої схожости з українською різдвяною зіркою, правдоподібно не має з нею в основі звязку" (Примітка Кс. Сосенка [27, с. 63]).

[33] Див. попередню примітку.

[34] [29]: Колядки (с. 270–436, № 1–176). – Ч. 140 А. – С. 415.

[35] Набрано – "щукав".

кубку пиво щедрове,/ Въ третёму кубку медокъ солодокъ./ Медокъ-солодокъ для ёго дітокъ,/ Пиво щедрове для ёго самого,/ Вино зелёне для ёго жони (*Здомышлъ, Ковельск. у-кз.*)"[36].

Містерія Зустрічі. "Про український ідеал семейного щастя – і про кінцеві містерії святого Вечера. "Присвятивши тільки уваги етнокультурним мотивам українського племінного святочного збору, не хочу поминути одного мотиву, що був колись першою побудкою цих зборових, гуртуючих і об'єднуючих тенденцій. А є він в святовечірних обрядах і піснях виразно зазначений та усім народом зберіганий й плеканий. Цим мотивом є любов рідні, що поширюється на як найдальші родинні круги, а відтак на усе рідне племя. На це було вказано при розгляді обрядів святої Вечери і отсю ідею любови рідні підносять колядки. Вона є суттю тої "давної правдоньки старих людий", за котрою колядки тужать. Тому вони ідеалізують сімю – господаря й господиню враз з діточками, – малюючи майже в кождій колядці чудові образці семейного щастя. Кожду колядку кінчать колядники, "божі служеньки", побажанням ідеальних семейних взаємин. Рідня в гармонії й любови це святість, це боже улюблене місце; тому на збірну св. Вечеру прибувають небесні гості – сам Господь посеред небесного блеску, місяць і сонце й усе небо Йому товаришать, або прикрашують Його стать.

I./ Що в пана Степана по його двору,/ [ ] Святий Вечер!/ Сам Господь ходить з трома святими/ З трома святими із янголями./ Що перви янголь у Бога просить:/ Ой пошли, Боже, пану Степану/ Пану Степану у полю долю,/ У полю долю, густеє жито,/ Густеє жито, частії снопи./ А другі янголь у Бога просить:/ Ой пошли, Боже, пану хозяїну,/ Пану хозяїну в пасіці долю:/ Тисячу роїв, сто бочок меду,/ Сто бочок меду, сто пудів воску.//А трейті янголь у Бога просить:/ Ой пошли, Боже, сьому хозяїну/ У дому долю:/ З жінкою жити й з дітками добре! (гл. Б. Грінченко, Етнограф. матеріали).

II./ А в пана, в пана Івана, – Святий вечер!/ Стояла яблоня посеред двора,/ На той яблоні золота кора./ Золота кора то єго жена,/ А что почечка, то єго долечка,/ А что віточки, то єго діточки,/ А что сучечки, то єго синочки./ Бувай же здоров сам, пан хозяїн/ І з Новим Годом із усім родом,/ Ні сам з собою – з своєю семєю! (Сборникъ матеріяловъ Малинки).

Або, чи не чудовий отсей образ рідні:

Остроже – остронога двір;/ В тім остроженці три віконці./ В першім віконци ясний місяць,/ В другім віконци ясне сонце,/ В третім віконци ясні зорі./ Не єсть же то ясний місяць,/ А єсть же то пан господар./ Не єсть же то ясне сонце,/ А єсть же то [пані господиня][37]./ Не єсть же то ясні зорі,/ А єсть же то дітки його./ Сидить собі конець стола,/ Їсть кутицю пшеничную;/ Коло його жона його,/ Коло жони дітки його,/ Коло діток челядонька(Збірка Ходаковського, ч. 450.).

Культура альтруїстичних почувань, цеї пракультурної людської чесноти, що була основою життя найдавнійшої людської сімї і на якій і нині кожда сімя держиться, є одним з найважнійших покликів святого Вечера, Різдва й святого Збору. Ся чеснота треває й досі в українського народу і він, оглядаючися на старину, шукає в ній освіження і підпори"[27, с. 214–215].

Коляди повняться мріями про щастя-здоров'я – подружню любов, щасливу-мирну сім'ю з діточками, мріями мати дітей; у цих піснях-мітах творення і творчих поривань, спрямованих до вищого ідеалу, зроджуються світлі ліричні структури, які можуть ширитися протягом усього рокового кола як самостійні *пісні любовних мрій*, підтримуючи прагнення до ідеалу:

---

[36] [29]: Щедрівки и багатий вечеръ (с. 437–481, № 1–64). – № 42. – С. 472. Див. також коляду "А въ сёго пана скамья заслана"[32, с. 217 (177)].

[37] Набрано "ясні зорі".

14. Ой там садочок ново саджений,/ [ ] *Гой дай Боже!*/ Ново саджений тай обстроженій,/ Йа в тім садочку ґречная панна./ Ой сидит, сидит, йиблучко держит./ Приходит ид нїй йиї ненечка,/ Донько (імя), верж ми йиблучко!/ Тобі ни вержу, милому держу!/ Приходит ид нїй йиї дйидичок:/ Донько (імя), верж ми йиблучко!/ Тобі ни вержу, милому держу!/ Приходит ид нїй тай йиї братчик:/ Любко сестричко, верж ми йиблучко/ Тобі ни вержу, милому держу!/ Приходит ид нїй йиї миленький:/ Мила миленька, верж ми йиблучко!/ Ой тобі вержу, бо тобі держу,/Ти мій миленький, ти коханенький./ Ми любімо си тай ни сварім си,/ Йик си посварим, так си знилюбим:/ То мій миленький, ти солоденький!/Моя миленька ти солоденька,/ Йик тебе нима, то минї зима,/ Йик ти приходиш, мене солодиш./ Ойдай нам, Боже, вік вікувати./ Вік вікувати, шей й ґаздувати,/ Шей й ґаздувати, дїточки мати,/ Дїточки мати тай подружати!/ Тай посїм слові чьисна здорова,/ Чьисна здорова ґречная панна,/ Ґречная панна на ймнє... [ ] Чьисна здорова! *(Тюдів.)* [6, с. 112].

45. Христос роздає щастє./ Славен єс, Боже, по всему свиту/ И по всїх церквах, по монастирях,/ По монастирях, по людских домах./ Ми вам скажемо файну писмочку/ За свєту Дїву, Матку Христову[]/Пречиста Дїва, Матка Христова,/ Синка шукала тай си питала/В великім містї, в Єрусалимі./Тай пишла вона у чісте поле/Тай здибала там три коляднички:/Ай Богпомагай бих, три коляднички!/Бих подай здоров, Божая Мати./Ай десте були, шьосте чували,/Ци мого Сина де ни видали,/ Моєго Сина, своєго Бога?/ Хотьбих видїли, хотьбих з ним були,/Тож ми би єго бай ни пизнали./Ай бо мий синок все й изначненький :/То праве личко – світле сонечко,/ А лїве личко – єсний місяцю,/А в ґрутцях єго зоречка сяє./Ай ми видїли тай из ним були,/Я в чола стола у ґосподаря,/У ґосподаря все в пан Ивана./ Тамки роздає шьистя, здоровя,/Шьистя, здоровя, многії лїта,/Многії лїта любого сьвіта./ []/Славен єс, Боже, по всему свиту/ И ти є славний, наш ґосподарю,/ И ти є славна, ґосподинечко./ Ми вас винчьуєм шьистєм, здоровєм,/ Шьистєм, здоровєм, пробутком добрим,/ Пробутком добрим, тай виком довгим./ По двору шьистя на худобочку,/ А в дїм здоровя на челядочку./ Всими святками – все й Ризднєними,/ А шьий прийшлими все й зеленими,/ Все й рик вид року, токма до вику. *Записав В. Михайлюк від Михайла Кіцняка Лукащуковового в Красноїли, пов. Косів* [9, с. 61].

Містерії життя-радості. "З святовечірних родинних містерій годі про одну не згадати. Перед Вечерою, а декуди після Вечері, господиня з дрібною челядю[38] присідають або прилягають на сіно й солому під столом і по хаті, наслідуючи голоси всякої домашньої худоби, птиці бжіл і т. п. При тім приповідують всякі примівки, щоб щасливо велася худоба, птиця і пр. Це діється на заманіфестування загальної радости, яку повинна виявляти вся божа твар в отсю рокову святу годину. Безперечно криється в сім також невинна магіка[39] з побожними побажаннями, щоб усе вдома і господарстві множилося: зростала рідня, розмножувалася худібка, птиця, бжоли. Згадаймо містику господині дому з посипуванням сімени по чотирох рогах святовечірного стола, з кладенням тамже зубців чеснику, – всю символіку місячну з тим звязану, та вірування народне, що місяць це аґенс плодородности землі й родючости всякої твари. Але я думаю, що отся загальна, неповинна, дитиняча радість, яку обявляє матір з діточками, криє в собі поезію загальної радости усеї божої твари в містичну добу сотворення світа. Святий Вечер сеж година перед досвітком вселенної – і після думки народу, як людина так звірина, птиця і мушка повинні дати вираз радости і вдяки перед Творцем за своє життя. А святкуючі рільники і скотарі не повинні в отсю годину забувати, що уся тая домашня худібка

[38] З малими дітьми.

[39] Точніше – архаїчна теургія.

– приятелі, помічники й кормильці родини, сотворені від Бога Творця людям на радість, Йому на славу і вдяку. Такі думки проявлює більша часть колядок, передовсім колядки про почин світа, які найбільше вказують на те, що українське свято Різдва це свято на спомин різдва світа. Тому-то співає колядка (ч. 37, Вол. Гнат. ор. с.): Ввеселило си сонце в полудни/ И ввеселив си місяць у крузі/ И ввеселив си гість у дорозі;/ Звеселило си мир, худобонька/ Вся домашна ба й челядонька (З Жабя-Ілця ad Косів.).У тім вибухови жизнерадости на св. Вечер, в сій потребі виявлення щасливих почувань серед сім'ї і в бажанні втягнути до того усьо, що живе, криється як-раз глубока ідея свята Різдва. А без сумніву сплітаються тут сейчас обі ідеольогії, старовіцька й християнська. Нарід дуже справно згармонізував первовічну пісню вселенної з радісними піснями про народження Спасителя Ісуса Христа"[1: 216].

Містерії дарів-жертв. "Мало коли виступає Господь, в колядках, в такім неприступнім маєстаті, що не бере участи в угощенні, яке подає йому господар своїми жертвами, – так, як се з'ображено тут в послідній колядці. Бо миро-кадило в *келюху* для Господа, це немов висказ, що Господь з келюха не заживає як гості людські, бо йому належиться похвала кадильна, як звичай єсть віддавати честь Богу[40]. Але у всіх майже колядках з'ображена гостина Господа з великою Його ласкавістю до людий. Господь приймає жертви хліба і вина і сам їх заживає. Окрім повисше наведених колядок є дуже багато таких, в яких Господь являється у господаря в ґльорії небесних світил, господар очікує Його з найбільшою почестю при святочнім столі, або при "трех престолах», ставляючи перед Ним свої жертви хлібів і напитку; а ніколи Господь не гордить поставленими дарами, заживає їх і позваляє гоститися ними своїм святим – і Сам угощує тими дарами нарід[41]. Такі думки про споживання Господом жертв від людий мали все народи пракультурного округа, які уявляли собі взаємини людей з Господом патріярхальними. І нині суть архаїчні народи, що приносять жертви Богові в тій думці, що Він сі жертви особисто спожиткує[42] [...]. Такі самі думки й почування очевидно мав в старину український нарід і досі їх традиційно зберіг, даючи їм чудовий вислів в колядках. Якаж щирість і правда, ідеальна безпосередність релігійного відношення до Бога, яка неповинна дитиняча довірчивість в Бога, що Він ніколи не відречеться чоловіка, коли той до него очи підноситъ"[27, с. 171].

Див. у частині "*Містерія початку*" текст: "Ой ходивъ, ходивъ місяць по небі".

Участь душ померших. "Дійсність культу прадіда на св. Вечер стверджує також рівночасний культ померших предків народу, т. зв. "душ померших", бо за першого між ними вважають прадіда. Примір подібного культу предків на св. Вечір, але далеко виразніше поставленого, дають Серби, про що писав я в книжці, – рівнож виразний є у них культ прадіда й прарідні разом: (бадняк, баднячіца і їх дєтоє). Цікавою й важною признакою в укр. культі душ померших є зовсім первісний його вигляд. Цих душ ніхто не боїться, їх сподіваються щирим серцем як гостей на св. вечеру, *стараються за їх прокормлення* (ставляють для них кутю й хліб на вікні, розкидають по хаті біб, лишають на столі кришки з хліба й миски з останками вечері й необмиті ложки на всю ніч, щоби душі померших поживилися; грають на скрипки, щоб їх розвеселити"[28, с. 686] (Примітка Кс. Сосенка [27, с. 686]: "Не маю певности, як деінде на Україні називає нарід ті душі зза світу, яких очікує на св. Вечір, – і за кого їх має, але стверджую, що в Конюхах, місці мого перебування (повіт Бережанський), називає їх нарід не тільки на св. Вечір, але і при інших святочних нагодах в році, приміром як на поминках-обідах, своїми предками ("попередками")").

---

[40] "Фраза "миро-кадило"мабуть значить: пахуче кадило; а може смирненське кадило".

[41] Угощає він і дітей – див. наступну колядку.

[42] "Гл. Dr. Wilh. Schmidt, Ethnologische Bemerkungen zu den theologischen Op[?f]ertheorien".

Виміри Коляди: Різдво – Обжинки – Весілля.

Обжинкові та весільні містерії. "І оповита чаром поезії й містики обжинкового вечера дівчина-жаля, що несе жнивяний вінок на голові, серед настроєвих і символічних пісень, до господаря, є лиш одною з дієвих осіб того міту, що вяжеться з прадідом. Темою більшої части щедрівок є ідеальна дівчина, що стереже райського дерева, а садить його і плекає та відтак доглядає. Найчастійше стереже вона золотої ряски чи то золотої роси на райськім дереві, або винограду, або золотистої, колосистої *пшениці*. Райське дерево є символом місяця, а дівчина є символом зорі. Це найстарша астрально-мітольогічна українська двійця. Але місяць є символом прадіда і мітольогічна постать дівчини-жалі ясно з того виходить: це його ідеальна товаришка, це служебниця райського дерева, приятелька прадіда, що зберігає його добро й його славу. Вона збирає з поля колосисту сівку пшеницю, якої перед тим доглядала – і з тріюмфом несе обжинковий вінок на голові на хвалу прадідови, що перший пшеницю управляв. Такою самою хвалою прадіда буде відтак весільний вінок на голові тої дівчини, – зелений, прикрашений квітками та золотою ряскою, образ райського дерева, яке дівчина стерегла і зберігла. Справедливо вказував єще А. А. Потебня на ідеєву лучність обрядів різдвяного дідуха з весільними та обжинковими обрядами й на взаємну гармонійність різдвяних, обжинкових та весільних пісень, – хоч не подав їх провідної ідеї[43]" [27, с. 81].

Свідомий культ Бога [28, с. 693]

Ідеал прадіда, піднесений майже до релігійного культу, – астральна мітольогія в своїм розвитку доведена майже до релігійного астрального культу, – неначе суперечать релігійному культові Бога і Творця, приявленому в укр. святі різдва світу. Здекларований культ прадіда, хоч без виразного релігійного характеру, – культ астральних світил і культ Бога, це неначе збірка трьох релігій і їх змішання – релігійний синкретизм. А одначе так не є. Усі ті культово-релігійні прояви є злучені гармонійно з собою, включно з усякими варіянтами кожного з цих культових напрямів, – а над усіми ними домінує здекларований і свідомий культ Бога. Що це є культ Творця, доказом того є святовечірні обряди, в яких нарід демонстраційно вказує на ті дари, які одержав зі сотворенням світу від Бога, і всі ті плоди землі, поосібно вложені на святовечірний стіл, в їх первіснім сировім вигляді і примітивнім зготовленні; демонстраційне введення до хати живого молодняку, звичайно первенців худоби – а як одно, так друге ставлене як жертва Богови; свідчить про те саме містика святочної служби батька й матері й їх дитяти, які символізують першу людську рідню, – кожде зокрема підносить щось Богу в жертву; свідчить нарешті про культ Бога Творця і Господа світу – приміціяльний характер усіх жертв, особлива признака релігій пракультурних, або найбільше первісних між народами природи. Правда, про Бога на св. Вечір майже не говорять (абстраґуючи християнські молитви перед вечерею), хіба тоді, коли вимагає цього формальне появлення якогось обряду (нпр. у промові Гуцула, коли підносить жертву з надібраних страв: "Я даю Богу – за душі померших"; хоч у цім жертвованні за душі померших є вже і християнська реліґ. ідея*. Ця здержаність у вимовлюванні імени Бога це також характеристика великої первісности реліґ. культу. Подібно, як у старозавітних жидів не вимовлювано імени Бога – Ельогім, а замінювано його іменем Адонай: Господь, – і при святовечірніх обрядах і в колядках майже ніколи не говорить укр. нарід імя "Бог", але "Господь", що є майже ідентичне з іменем господар світу. Ідея Бога в укр. народу в святі Різдва є без сумніву така, як християнська; але мимо того нарід так само, як свої традиції господарські й суспільні, так і релігійні

[43] "Гл. при кінци: Екскурс ч. 1. Проблєм лінґвістичного й історичного походження імени Корочун"(Примітка Кс. Сосенка [27, с. 81]).

хоче замаркувати осібно, що отсе його стара, предківська віра. В душі народу ця віра зовсім не колідує з вірою Христа Спасителя і в Його Різдво і прихід на землю, тим більше, що і в традиціях староукраїнських є ідея приходу спасителя народу. Правда – це ідея мітольогічна про небесного гостя, всеживучого на небі прабатька, але що обриси мітольогічних уявлень з природи річи є все невиразні, то не диво, що мітичну стать прабатька, чи прадіда мабуть змішує нарід з Христом, або чергує їх взаїмно в своїх релігійних почуваннях.

Нові книги

Корнєв А. Ю. «Щодень, щоніч усе ждемо...» Доба Богдана Хмельницького у семіотичному просторі українського пісенного фольклору. – Харків: «Раритети України», 2011. – 116 с.

У монографії дослідника, який досліджує зв'язки між українським пісенним фольклором і подіями національно-визвольної боротьби під керівництвом Богдана Хмельницького, розглянуто актуальну тему, що стосується ментальних характеристик українського народу (сприйняття ворогів, військова звитяга, ставлення до героїки) в історичних думах і піснях про Хмельниччину. У книзі також приділено увагу порівняльним характеристикам – фольклорним та історичним – образів Богдана Хмельницького, Івана Богуна, Максима Кривоноса, Данила Нечая, Станіслава Морозенка.

Соляр О. Мова магії, магія мови. Символіка українських замовлянь. – Przemysl, 2011. – 302 с.

Ця монографія є першим дослідженням українських замовлянь у контексті ритуальних дій, що їх супроводжують. У роботі проаналізовано найважливіші українські та зарубіжні наукові дослідження з міфології про теорію та функції магії, які дали змогу розглядати заклинальний жанр як словесно-акціонально-предметну тріаду. Особливий акцент у праці зроблено на впливі космогонічного міфу на формування змісту та структури українських замовлянь. Охарактеризовано також найважливіші образи, властиві заклинальним фольклорним жанрам, акцентовано на їхньому символічному значенні та функціональній ролі в текстах. Звернено увагу на комунікативні функції замовлянь у контексті трьох основних законів міфології – аналогії, категорії приналежності та містичної партиципації.

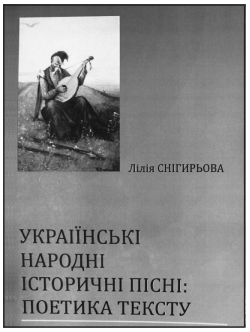

Снігирьова Л. М. Українські народні історичні пісні: поетика тексту: монографія. – Сімферополь: ВД «АРІАЛ», 2011. – 232 с.

У монографії комплексно проаналізовано особливості поетики українських історичних пісень XV – поч. XVIII ст. Дослідження ґрунтується на значному фактологічному матеріалі. На основі усних джерел з'ясовано своєрідний спосіб духовного засвоєння і чуттєвого відображення художньої картини світу відповідними засобами художньої творчості у певний історичний період.